

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

«МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ КАЗКИ»

Виконала:
студентка II курсу магістратури, 63 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Свердлова Ірина Вікторівна

Науковий керівник:
к. пед. н., доцент Притулик Наталія Валеріївна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду « _____ » _____ 2023р.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « _____ » _____ 2023р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Свердлова І. В. Методичний супровід формування особистісної компетентності старших дошкільників засобом казки. Спеціальність 012 «Дошкільна освіта». Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2023. 77 с.

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано важливість методичного супроводу формування особистісної компетентності старших дошкільників. Розкрито поняття «особистісна компетентність», «емоційний інтелект», визначено критерії та рівні їх сформованості у дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано особливості методичного супроводу формування особистісної компетентності старших дошкільників засобом казки. Розроблено та експериментально перевірено ефективність засобу казки для формування особистісної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: особистісна компетентність, емоційний інтелект, казка, діти старшого дошкільного віку.

ABSTRACT

Sverdlova I. V. Methodical support of the formation of personal competence of older preschoolers by means of a fairy tale. Specialty 012 "Preschool education". Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko. 2023. 77 p.

The qualification work substantiates the importance of methodical support in the formation of personal competence of older preschoolers. The concept of "personal competence", "emotional intelligence" is revealed, the criteria and levels of their formation in older preschool children are determined. The peculiarities of methodical support of the formation of personal competence of older preschoolers by means of a fairy tale are analyzed. The effectiveness of the fairy tale tool for the formation of personal competence in older preschool children was developed and experimentally tested.

Key words: personal competence, emotional intelligence, fairy tale, children of older preschool age.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	9
1.1. Розвиток особистісної компетентності як психолого-педагогічна проблема.....	9
1.2. Вивчення проблеми розвитку емоційного інтелекту як фактору формування особистісної компетентності старших дошкільників.....	14
1.3. Казка як засіб формування особистісної компетентності старших дошкільників.....	20
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ КАЗКИ.....	27
2.1. Стан проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.....	27
2.2. Методичний супровід роботи з казкою як засобом формування особистісної компетентності старших дошкільників.....	39
2.3. Результати впровадження методики розвитку емоційного інтелекту засобом казки.....	48
Висновки до розділу 2.....	55
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. У Базовому компоненті дошкільної освіти України наголошується, що розвиток емоційного інтелекту є важливою складовою для формування особистісної компетентності. Однією з актуальних проблем дошкільної освіти є вивчення закономірностей та особливостей формування емоційного інтелекту. Формування емоційного інтелекту дитини як важливої складової особистісної компетентності привертає до себе увагу психологів та педагогів. Емоційний інтелект передбачає розвиток ментальних здібностей, усвідомлення своїх емоцій, вміння управляти своїми емоціями, розпізнавати емоції інших, соціальні навички.

Проблема формування особистісної компетентності вимагає особливої уваги у дітей старшого дошкільного віку. Особливістю цієї вікової категорії є початок дозрівання кори півкуль головного мозку, що є необхідною умовою свідомого управління емоціями.

Стан сучасної педагогічної практики закладів дошкільної освіти показує, що педагоги проводять епізодичну роботу для формування емоційного інтелекту. Описаний підхід до визначеної нами проблеми пояснюється заміщення акцентів з емоційно-почуттєвих на інтелектуальну діяльність, що не відповідає поглядам учених про перевагу в дошкільному віці емоційно-почуттєвого компоненту особистісного зростання.

Фундаментальні засади для розробки проблеми формування у дітей старшого дошкільного віку особистісної компетентності становлять Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Д. Майера. Проблему розвитку емоційного інтелекту досліджували І. Андреева, М. Нгуен. Психологічні закономірності емоційного інтелекту дошкільників вивчали О. Кононко, Л. Божович, О. Запорожець. Дослідники доводять, що саме в старших дошкільників закладаються основи особистісної компетентності в якій емоційний інтелект займає повідне місце. Проте формування емоційного інтелекту засобом казки не досліджували. Ми вважаємо, що казка є дуже близькою для дітей і є

гарним інструментом для сприяння розвитку емоційно-почуттєвих компонентів.

У зв'язку з цим маємо проаналізувати поняття емоційний інтелект, розглянути педагогічні методи, що сприятимуть формуванню особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом казки; дослідити формування емоційного інтелекту старшого дошкільника як психолого-педагогічну проблему; визначити чинники, які впливають на формування емоційного інтелекту; розкрити особливості формування особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

Недостатня розробленість досліджуваної проблеми та необхідність формування емоційного інтелекту в дошкільній педагогіці зумовили вибір теми магістерської роботи: «Методичний супровід формування особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом казки».

Об'єкт дослідження: процес формування особистісної компетентності старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження: казка як засіб формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку – складника їх особистісної компетентності.

Мета дослідження: розкрити особливості методичного супроводу роботи з казкою як засобом формування особистісної компетентності старших дошкільників.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування особистісної компетентності старших дошкільників в науковій психолого-педагогічній літературі.

2. Дослідити стан проблеми розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників у практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти.

3. Розкрити особливості методичного супроводу роботи з казкою як засобом формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку і перевірити його ефективність в освітньому процесі.

Методи:

– теоретичні: вивчення психолого-педагогічних наукових джерел з метою уточнення ключових понять, розроблення критеріїв і показників дослідження явища: аналіз, порівняння та узагальнення емпіричних даних з метою визначення та обґрунтування педагогічних умов та методів формування у дітей старшого шкільного віку особистісної компетентності засобом казки;

– емпіричні: діагностичні (спостереження, бесіди, анкетування, психологічні вправи);

– статистичні: методи статистичного аналізу для інтерпретації та узагальнення отриманих даних.

Практичне значення Отримані дані дослідження доводять актуальність засобу формування емоційного інтелекту засобом казки. Методичний супровід, запропонований нами, може бути використаний для вдосконалення процесу розвитку особистісної компетентності старших дошкільників.

Апробація результатів дослідження обговорено під час: Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти та технологій», 10 квітня 2023 року (м. Житомир) та Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю «Стратегія та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації», 30 травня 2023 року (м. Чернігів) Формування емоційного інтелекту старших дошкільників засобом казки.

Тези «Формування емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку покоління «альфа»» опублікована у збірнику тез та доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти та технологій».

Експериментальною базою дослідження був заклад дошкільної освіти № 22, Центр розвитку дитини, Чернігівської міської ради.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків розміщено на сторінках. Основний текст кваліфікаційної роботи викладено на 53 сторінки містить 4 таблиці, 10 рисунків, що обіймають 7 сторінок основного тексту. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 76 сторінок. Список використаних джерел налічує 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Розвиток особистісної компетентності як психолого-педагогічна проблема

Інтенсифікація освітнього процесу вимагає гармонійно розвиненої особистості. На сьогоднішній день більше уваги приділяється її когнітивному розвитку. Для того щоб бути успішною людиною, необхідно формувати також особистісну компетентність. Суспільно затребувана особистість з життєвими принципами, вміннями працювати в команді, комунікативними навичками. Важливим є виховання у дітей емоційної культури.

За Базовим компонентом дошкільної освіти результат сформованості емоційної компетентності – ціннісне ставлення до себе, уявлення про правила міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, людьми та вмінь дотримуватись правил в соціально-громадському просторі [3].

В Україні заклади дошкільної освіти працюють за різними освітніми програмами. За програмою «Українське дошкілля» освітнім завданням є збагачення знань про загальнолюдські цінності, створювати сприятливі умови для соціальної компетентності дитини. Освітня програма «Дитина» орієнтована на виховання і навчання дітей, метою яких є становлення особистості дитини через розвиток психологічних процесів [17]. Зміст завдань програми «Впевнений старт» відображає комплексний підхід до процесу формування особистісних досягнень дитини, а реалізація завдань спрямована на комплексний особистісний розвиток (емоційний, інтелектуальний, вольовий) [43].

У Методичних рекомендаціях Базового компонента зазначено, що компетентність – динамічне об'єднання цінностей та досягнень, знань, умінь, які характеризують уміння використовувати життєві навички за потребою.

Види діяльності дошкільника виконують функцію поліпшення культурного досвіду та взаємодії дитини з дорослими та однолітками. Сформована особистісна компетентність дитини дошкільного віку вважається такою, якщо у дитини сформована самостійність, саморегуляція, самосвідомість [35].

Проблема формування особистісної компетентності в дошкільній педагогіці та психології є однією з пріоритетних. Стан наявної педагогічної практики закладів дошкільної освіти вказує на відсутність системної роботи з розвитку емоційної культури, або виявляється епізодичністю. Такий погляд на означену проблему пояснюється зміщенням акцентів із емоційно-почуттєвих на інтелектуальні [7].

Про емоційний розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу вказували у своїх працях І. Бех, О. Запорожець, О. Кононко. Досліджувала гуманістичне виховання старших дошкільників Т. Поніманська та підкреслювала про необхідність формувати взаємини із дорослими і дітьми, оволодівши мовою почуттів. Ідею гуманізації сучасної освіти, розглядав у своїх працях Ш. Амонашвілі з позиції взаєностосунків педагога та дитини, активної емпатії. Можливість злагодженому розвитку дитини дошкільного віку спричинена взаємодією опорних потреб, в основі яких є емоційно-чуттєва сфера та формування особистісної компетентності [51].

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти досліджувана тема є актуальною. Вагомою й досить складною є проблема розвитку емпатії в дітей дошкільного віку. З цього приводу ми поділяємо позицію О. Олійник стосовно того, що чинні сучасні розвивальні програми, як правило, здійснюють часткові завдання емоційного розвитку дитини, тоді як результативність впливів викликана комплексним впливом на емоційну сферу дитини загалом [42].

Виховання емоційної компетентності дитини як важливої складової її особистісної компетентності набуває особливої уваги з боку педагогів та психологів. Сучасні тенденції розвитку теорії і методики дошкільної освіти свідчать, що розвиток особистісної компетентності є важливим для людини

адже це і співчуття і співпереживання іншим людям, і розуміння їх станів, та є одним з найважливіших компонентів етичного розвитку дітей. У зв'язку з цим, проблема формування емоційної компетентності вимагає особливої уваги щодо дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме в цей віковий період дитина активно вирішує завдання взаємодії з навколишнім світом, а також досвід спілкування з однолітками та дорослими. Незаперечним є факт, що найбільш сприятливий період для розвитку емоційної сфери дитини є дошкільний вік. У процесі становлення особистісної компетентності важливим чинником є взаємини дитини з оточенням [4].

На думку Л.С. Виготського, кожен вік являє собою якісно особливий етап психічного розвитку і характеризується чисельними змінами, що становлять у сукупності своєрідність структури особистості дитини на певному етапі її розвитку [19]. Представники одного покоління мають спільні цінності, моделі поведінки та звички, однаково сформовані когнітивна, соціальна, інформаційна, особистісна компетентності, належать до однієї історичної епохи.

Покоління альфа – це діти цифрової ери, які вирізняються інтелектуальною та емоційною своєрідністю, їхній світ підвладний онлайн-соціалізації. Раніше у дошкільників був розвинений наслідувальний рефлекс, а у сучасних дітей розвинений рефлекс свободи, тобто вони самі вибудовують стратегію своєї поведінки. Вони наполегливі і вимогливі, не терплять насильства, не чують вказівок і наказів дорослих, натомість мають високу самооцінку і власну філософію життя [15].

Проаналізувавши розвиток покоління альфа вчені встановили, що діти обробляють і сприймають інформацію з цифрових носіїв дуже швидко, що є особливістю цієї генерації. Сучасні науковці наголошують, що покоління альфа матиме найбільшу цифрову грамотність, але потребуватиме розвитку м'яких навичок [71]. Що підштовхує до створення сучасного погляду на формування освітніх тенденцій та на пошуки нових освітніх рішень. Засади м'яких навичок закладаються з раннього дитинства і розвиваються на протязі

всього життя. Чинники, які впливають на формування м'яких навичок: вікові особливості, емоційний інтелект батьків, умови війни, тобто все що оточує дитину. Фундаментом для особистісного зростання є розвиток цих навичок.

В сучасній дошкільній освіті довгий час існувала проблема переваги раціонально-логічної сторони пізнання над чуттєво-емоційною. Як справедливо зазначали Л. Виготський і О. Запорожець, лише узгоджене функціонування емоційної та інтелектуальної сфери в тісній єдності може забезпечити успішність будь-яких форм діяльності особистості [18]. Розумовий розвиток тісно пов'язаний з емоційною сферою дитини, світом її почуттів та переживань. Психологічні основи особистісного ставлення дошкільника розглядав у своїх працях О. Кононко. Про важливість емоційних взаємин дошкільника з дорослими розглядав С. Кулачківська. Дослідження доводять, що саме в старшому дошкільному віці закладаються основи емоційно-етичної культури особистості [9].

І. Бех, О. Кононко особистісну компетентність розглядають у контексті гуманного стилю взаємин дошкільників з дорослими. Самооцінка дитини та об'єктивна оцінка іншими на думку Р. Буре, Ю. Приходько ґрунтується на гуманістичних критеріях поваги до тих хто оточує та самого себе. Важливим елементом спільної ігрової діяльності Л. Макаренко, Л. Артемова вважають практичних знань емоційної культури [7].

Специфіка відбору педагогічних засобів формування особистісної компетентності дітей викликана урахуванням особливостей дітей старшого дошкільного віку: прагнення до незалежності і активності дитини в діяльності; егоцентричність мислення; необхідність в ігровій взаємодії. Т. Поніманська зазначає про необхідність формувати у дошкільнят відкритість до світу людей як потребу особистості, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, виховувати співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки [51], що є очевидною передумовою формування емоційної компетентності

дитини. Гармонійне співжиття дитини з довкіллям передбачає її компетентність у світі емоцій і почуттів.

І. Зязюн розглядав компетентність як властивість особистості та шлях до самовдосконалення [16]. В свою чергу І. Родигіна вважала, що компетентність є педагогічним феноменом та має всі ознаки системи, яка здатна до самоорганізації і формується лише через самоорганізацію. До компонентів компетентності належать знання, досвід, особистісні якості, все те, що розвивається за участі самої особистості за допомогою її власної діяльності та власної самоорганізації [56]. На думку науковиці, компетентність як педагогічний феномен є цілісним утворенням, її складові через взаємний вплив і єдність забезпечують трансформації та розвиток. Процес формування компетентності передбачає як зовнішній вплив, так і внутрішні трансформації, пов'язані із залученням ціннісно-мотиваційної сфери особистості, і може розглядатися у вимірах самоорганізації. Навчально-виховний процес і освіта в цілому виступають як цілісна система з єдиною соціально значущою метою – формування компетентної особистості, підготовка її до повноцінного життя в суспільстві.

О. Вашуленко зазначає, що сучасна освіта більше спрямована на розвиток когнітивної сфери, але недостатньо уваги приділяється вихованню почуттів дитини [14]. Старший дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування особистості, розвитку мислення, пам'яті, уваги, емоційної сфери, формуються ціннісні орієнтири.

О. Кривуляк вказувала на розвиток морально-ціннісної складової в дошкільному віці свідчить про сформованість знань: опанування дитиною вміннями та навичками використовувати на практиці морально-етичні норми та правила, становлення морально-ціннісної складової, що відіграє важливу роль у формуванні життєвої компетентності дошкільника [23] з чим ми також погоджуємося.

Нова особистісно орієнтована парадигма дошкільної освіти визначає пріоритетними орієнтацію на інтереси особистості, її соціальне та психічне

благополуччя, становлення соціально-комунікативної компетентності, формування особистісної культури, діяльнісно-практичного ставлення до довкілля, соціально-емоційний розвиток особистості дитини. Задля забезпечення у сучасній соціокультурній ситуації належного рівня соціально-комунікативної компетентності дитини, необхідне підсилення загальнокультурного фундаменту освіти, спрямування її у контекст культури. Це означає орієнтацію усієї освіти на загально-людські цінності [56].

Отже, розвиток особистісної компетентності є психолого-педагогічною проблемою. Перед педагогами стоїть завдання розвивати когнітивні навички дитини та виховувати у неї високі моральні риси, гуманну особистість. На сьогоднішній день в умовах інтенсифікації освітнього процесу, що призвело до перегляду вимог до виховання та навчання дошкільників. В результаті виникла потреба у формуванні особистісної компетентності, що закріплено в положенні Базового компонента дошкільної освіти да чинних освітніх програм.

1.2. Вивчення проблеми розвитку емоційного інтелекту як фактору формування особистісної компетентності старших дошкільників

Важливо розуміти, що у сьогоднішніх умовах емоційна складова є така ж важлива як і інтелектуальна, можливо має навіть більше значення адже емоційна складова розповсюджена на всі аспекти життя. Батьки надають перевагу в освітньому процесі інтелектуальному розвитку, що призводить до деформації емоційної сфери дошкільників. Дефіцит емоційного спілкування спричиняє емоційну глухоту дітей. Емоційна глухота – нездатність відчувати, відсутність реакції на емоційний стан іншої особистості; пригнічення емоцій, що розвивається у дитини внаслідок байдужості близьких людей [53].

У сучасному суспільстві, піклуючись про фізичний і пізнавальний розвиток дитини, дорослі часто забувають про важливість його емоційно -

особистісного розвитку, яке безпосередньо пов'язане з психологічним і соціальним благополуччям дитини. Дошкільне дитинство є чутливим періодом формування емоційної сфери, саме тому, формування емоційної грамотності потрібно починати з дитячого садка [1].

Дошкільне дитинство є початком фактичного становлення особистості, розвитку активності як чинника пізнання світу. Саме завдяки віковим характеристикам цього періоду: емоційній чутливості, допитливості, здатності до наслідування, вразливості – й створюються сприятливі умови для формування особистості як суб'єкта моральних відносин [14].

Ю. Твердохвалова робила акцент на важливості компоненту структури емоційного інтелекту та емоційної грамотності в дошкільному віці, що спрямовує увагу дитини до світу людей і світу емоцій.[2]

У фокусі уваги М. Нгуен були психологічні особливості розвитку емоційної грамотності дітей дошкільного віку [25]. Дослідниця стверджує, що готовність дитини орієнтуватися на іншу людину і враховувати її емоційний стан у своїй діяльності та спілкуванні є найважливішим емоційним новоутворенням, яке відображає рівень розвитку і формування емоційної грамотності дошкільників. Важливо розвивати емоційну грамотність якомога раніше, і саме в дошкільному віці (5 – 6 років) це завдання набуває важливого значення, адже майбутні школярі мають здійснити перехід від режиму садочка до навчання в школі, тобто перед ними постає нова соціальна ситуація розвитку [26].

Сформований емоційний інтелект дає можливість налагоджувати суперечності та життєві труднощі, ефективно взаємодіяти з людьми. Основне питання дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку лишається те, що практичний інтерес до цієї тематики значно випереджає рівень її теоретичної розробки. Поки що дослідники не мають єдиного погляду на особливості прояву емоційного інтелекту у дошкільників та на визначення елементів його структури [31].

Уперше термін емоційна грамотність застосував у 1979 році американський психолог К. Штайнер. Він вважав, що емоційну грамотність особистість може використати для своєї вигоди. Науковець виділив уміння емоційної грамотності: самосвідомість, самоконтроль, мотивація, емпатія, соціальні навички [65].

Так, М. Нгуен, досліджуючи психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку, визначає його як готовність дитини орієнтуватися на іншу людину, усвідомлювати її роль та значущість у своїй діяльності, враховувати її емоційний стан і, на основі цих знань, регулювати стосунки з оточуючими та знаходити рішення проблем, які виникають у процесі взаємодії [50]. Е. Носенко виділила п'ять основних здібностей емоційного інтелекту: усвідомлення емоцій, саморегуляція, самоконтроль, емпатія, соціальна взаємодія. Вчена розглядає емоційний інтелект як аспект формування внутрішнього світу особистості [40]. Своєю чергою, Н. Мельник визначає поняття емоційний інтелект дітей дошкільного віку як стійку здатність дитини до розрізнення різних емоційних станів [34].

Нам також імponує думка В. Лазаренко, яка визначає емоційний інтелект дитини п'ятирічного віку як здатність розуміти, проявляти, стримувати, керувати емоціями та проявляти емпатію [28].

Емоційний інтелект М. Шпак тлумачить як цілісну властивість особистості, що відображає пізнавальну здатність до розуміння емоцій й навичками керування ними шляхом когнітивної обробки емоційної інформації та забезпечує психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії [63].

О. Чебикін під емоційним інтелектом розуміє психологічну властивість особистості, що характеризується проявом складних емоційно-пізнавальних та мисленнєвих особливостей, завдяки яким досягає своєї мети у розв'язуванні певних задач у різних видах діяльності [63].

Дослідниці М. Андрусенко, Л. Балла влучно зауважують, що кожна людина народжується з обов'язковим потенціалом емоційної сенситивності,

емоційної пам'яті, емоційної обробки. Ці вроджені компоненти формують серцевину емоційного інтелекту [27].

Узагальнюючи погляди науковців, маємо можливість визначити емоційний інтелект дошкільника як здатність дитини до розпізнавання, аналізу й розуміння власних емоцій та емоцій інших, уміння регулювати свій емоційний стан, будувати адекватну модель поведінки з оточуючими з урахуванням власних емоцій та емоційних реакцій оточуючих.

Таким чином, емоційний інтелект – це прийом і форма поведінки та ставлення людини до оточення та самої себе. Це вміння точно визначати та аналізувати емоції, які виражають оточуючі, та передбачати їхні наслідки. Тому кожній особистості важливо розуміти не лише свої відчуття, а й емоції інших людей, які часто пов'язані з внутрішніми та зовнішніми проявами поведінки.

Зупинимось на виокремлених положеннях більш детально. Так, на етапі старшого дошкільного віку соціальні контакти дитини є доволі широкими – батьки, найближчі родичі, педагогічний та дитячий колективи закладу дошкільної освіти, друзі та знайомі поза дитячим садком. Спостерігаючи за їх поведінкою, вступаючи у взаємодію під час спілкування, ігрової діяльності старший дошкільник опосередковано вчиться розуміти емоції. На думку В. Ляпунової, це дає можливість старшому дошкільнику ефективно аналізувати дії та вчинки інших людей, а також свої власні [31]. Тож, відбувається соціалізація емоційного інтелекту старшого дошкільника [64].

Розвиток емпатії пов'язує з розвитком та віковими змінами таких індивідуальних якостей як темперамент, сила емоційної збудливості. До вітчизняної психології поняття емпатія ввійшло завдяки роботам Т. Гаврилової. Емпатія визначається автором як переживання та стала якістю особистості. Емпатійний процес являє собою ланцюжок: співпереживання, співчуття, сприяння й характеризується єдністю емоційних і когнітивних

компонентів. При цьому активізація когнітивних елементів, які викликають бажання розібратися в ситуації, послаблює ідентифікацію.

Г. Кошелева, Л. Піменова підкреслюють важливість навчити дитину спостерігати за особливостями діяльності однолітків і, виходячи з цього, робити висновки щодо їх настрою. Вчені акцентують увагу на тому, що для розпізнавання дошкільниками емоцій можуть використовуватися казки, ілюстрації, що добре передають емоційні стани людини [59].

Нездатність керувати емоціями часто свідчить про складнощі у керуванні стресом, що може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям. У дошкільному віці розвивається вміння розпізнавати емоції за характерними зовнішніми ознаками (мімікою, жестами, загальними особливостями поведінки).

О. А. Прусакова та Є. А. Сергієнко, вивчаючи особливості розпізнавання та розуміння емоцій дітьми дошкільного віку, стверджують, що розвиток у дітей цієї здатності можна охарактеризувати як поступовий перехід від зовнішньої орієнтації, коли дитина сприймає емоцію як реакцію на ту чи іншу ситуацію, до внутрішньої, коли дитина бере до уваги, як соціальну ситуацію загалом так і бажання та потреби людей. Водночас уже в молодшому дошкільному віці починає закладатися здатність до емоційної децентрації, що передує інтелектуальній децентрації, становлення якої відбувається у старшому дошкільному віці [18]. Це має важливе значення для соціальної взаємодії, адже спроможність дитини відволікатись від власних емоційних переживань і сприйняти емоційний стан іншої людини, забезпечує успішність її спілкування з близькими людьми [12].

Емоційний розвиток дошкільника є однією із важливих умов його виховання. О.В. Запорожець стверджував, що формування людських емоцій є головною умовою розвитку особистості. Дитина живе емоціями, керується ними при виборі способів поведінки. Емоції є частиною психічного життя особистості, визначальним компонентом спрямованості та активності усіх психічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, мовлення. Емоції

супроводжують дитячі відчуття, практичні дії, регулюють розумову діяльність, роблять навколишній світ різноманітним, прекрасним і значущим. Завдяки емоціям дитинство залишається незабутнім періодом життя [7].

Розвинута сфера емоцій, почуттів дає змогу людині набувати власного досвіду. Відтак, вихователям і батькам необхідно постійно дбати про розвиток емоційної сфери дитини. Для того, щоб розвиток емоційної сфери дітей в умовах закладу дошкільної освіти був ефективним, треба забезпечити підготовку майбутніх вихователів до діяльності щодо емоційного розвитку дітей дошкільного віку, обґрунтувати ефективні психолого-педагогічні умови [21]. Завданням реформування системи освіти в Україні є розвиток ключових компетентностей, які будуть результатом навчання. Соціальні здібності особистості: соціальні навички, емоційний інтелект, креативність, сила волі, вміння вирішувати складні життєві ситуації, емоційно правильно реагувати на події та адаптуватися до змін у житті, проявляти емпатію, здатність працювати в колективі. Проте найголовнішою складовою таких навичок є здатність до подальшого саморозвитку. Емоційний інтелект потрібно розвивати з самого дитинства для формування успішної цілісної особистості [46].

Нормативні документи підтверджують актуальність розвитку формування особистісної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, а саме Концепцією «Нова українська школа», Базовий компонент дошкільної освіти, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», чинними програмами «Я у світі», «Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», «Дитини: освітня програма для дітей від 2 до 7 років», наказом про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Органіційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» [71].

Дошкільна освіта є фундаментом для формування когнітивної, соціальної, особистісної, інформаційної компетентностей. Для успішного

розвитку компетентностей необхідно проводити заняття в ігровій, творчій формі. Освітній потенціал виявляється в особистісних якостях дитини – від елементарних уявлень та позитивного ставлення дитини до внутрішнього світу до становлення основ її світогляду і розвиненості її свідомості [3]. Все це підтверджує важливість формування особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Проблема розвитку емоційного інтелекту як фактору формування особистісної компетентності старших дошкільників розглядали науковці у своїх працях як невід’ємну частину формування успішної особистості. Віковою особливістю дошкільників є невміння виражати свої почуття, висока емоційність, оскільки здатність довільно керувати своїми діями й емоціями складається протягом усього дошкільного дитинства. Дошкільний вік є сприятливим періодом для формування складників емоційного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, мотивація, емпатія, соціальні навички.

1.3. Казка як засіб формування особистісної компетентності старших дошкільників

Засобами формування соціальної компетентності у дітей 5-6 років є: гра, іграшка, казка та мультфільм. Саме ці засоби виступають основою розвитку дошкільників. Казка сприяє формуванню емоційного інтелекту та рефлексії в дітей дошкільного віку. Дитина в ранніх проявах розумової активності повинна бути забезпечена інформацією, наприклад казками. Що сприятиме розвитку асоціативного мислення, формування аксіологічного орієнтиру. У дошкільному віці дитина потребує постійного насичення новою інформацією, яка спочатку слугуватиме основою світосприйняття, а потім сприятиме розвитку особистісної компетентності [52].

Сюжет будь-якої казки написаний у доступній формі для дитини дошкільного віку. Казка пропонує дитині образи, котрими вона насолоджується, непомітно для себе, засвоюючи життєво важливу інформацію [51].

Казки насичені символами, образами та метафорами, що спонукає слухача до асоціації. Завдяки казці формується світогляд дитини, ставлення її до оточуючого світу. Кожна казка має виховний та соціалізаційний вплив на розвиток особистості дошкільника. Вона виховує доброту, порядність, працелюбність, чесність, збагачує мову дитини новими словами, вчить правилам життя в сучасному суспільстві, спілкуванню з однолітками, знайомить з навколишнім рослинним та тваринним світом, формує позитивне ставлення до всього, що її оточує. У казках про тварин, які належать до так званого звіриного епосу, також відображено життя того чи іншого народу, яке змальоване в алегоричних, олюднених образах тварин. Ці казки наскрізь пронизані гумором, сатирою, кожен герой має свою рису характер, певну вдачу. За допомогою цих казок висміюються такі риси людського характеру, як заздрощі, лінощі, хитрість, підлість, підступність, але є також і позитивні герої, які наділені добротою, порядністю, працелюбністю. Головними героями цих казок виступають як свійські (свиня, півень, собака, баран, коза) так і дикі (вовк, ведмідь, заєць, лисиця, їжак, рак) тварини. Кожна тварина наділена певними рисами характеру, які притаманні людям, наприклад, лисиця – хитра, улеслива, підступна, заєць – боягуз, рак і черепаха – повільно рухаються, ведмідь – неповороткий [13].

Дорослі починають знайомити дитину з казкою з раннього дитинства. Казка є зрозумілою для дитячого сприйняття та допомагає дошкільнику позиціонувати себе як частину суспільства також зрозуміти які вчинки хороші а які погані, розкриває природу цінностей та їх суть. Г. Полисаєва відзначає вплив казки як форми психоемоційного орієнтира індивіда, який дозволяє дитині розрізняти як позитивні, так і негативні прояви та вчинки на прикладі казкових героїв [52].

Казки насичені символами, образами та метафорами, що спонукає дитину до асоціації, а також вона дає можливість зрозуміти, що свідомість витіснила у підсвідоме і від чого відмовилась, тобто розвивається її самосвідомість. Плавню все одержує властивостей контрольованості та

природно об'єднується в справжній досвід людини, отже відбувається процес саморегуляції. В казках на прикладах поведінки героїв набувається власний досвід, який інтегрується у свідомість людини та в подальшому сприятиме розвитку соціальної чутливості, здатності до врегулювання стосунків, напрацювання нових способів взаємодії з самим собою та оточуючим світом. Тому важко переоцінити її значущість у вихованні дошкільнят [10].

Питання казки у своїх працях досліджували такі вчені, як А. Богущ, С. Русова, В. Сухомлинський, Д. Ушинський. Науковці у своїх працях вивчали питання виховання, морального розвитку та соціалізації дошкільників казкою, яка має найбільш виховне та соціалізує значення у вихованні дітей дошкільного віку. Соціалізація людини починає відбуватися ще в дошкільному віці, тому, що саме в цей період починають закладатися основи емоційного, вольового, інтелектуального, пізнавального, розумового, фізичного, психічного розвитку дошкільника, основні норми та правила поведінки особистості в колективі [8]. В. Сухомлинський вважав, що аспект соціалізації не розглядається в педагогічному аспекті належним чином, а він є передумовою формування особистості [60].

Досліджуючи процес соціалізації І. Бех виокремив, що високі моральні, естетичні й інтелектуальні почуття, які характеризують розвинену дорослу людину і які здатні надихнути її на великі справи й благородні вчинки, не дані дитині в готовому вигляді від народження. Вони виникають і розвиваються протягом дитинства [7].

Завдяки формування емоційного інтелекту дошкільника засобами казки відбувається процес адаптації дитини в суспільстві, соціально-особистісного зростання, становлення особистості в соціумі, закладаються духовні, моральні та особистісні риси дітей дошкільного віку, формуються суспільні відносини, риси характеру, накопичується соціальний досвід спілкування з іншими людьми. Людяність, володіння соціальними нормами поведінки у різних життєвих ситуаціях, налагодження гармонійних та

дружніх стосунків з однолітками та дорослими людьми – все це і формує особистість соціально компетентної дитини дошкільного віку [29].

У сучасній психології та педагогіці проблема емоційного розвитку дітей по праву визнана однією із пріоритетних. Видатні педагоги стверджують, що саме морально-етичні настанови, отримані у ранньому віці, залишаються у людини на все життя. Розвиваючи духовну культуру дитини, передусім варто розвивати емоційну чутливість, закладати основи моральності, допомагати відчувати єдність усього живого на землі [38].

Одним із ефективних засобів розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку виступає казка. Чарівний і дивовижний, веселий і життєстверджуючий світ казок входить у душу кожної людини з дитинства, засіваючи її першими зернами добра, краси й справедливості. Одним із прийомів емоційного пробудження почуттів у дітей В.О. Сухомлинський вважав створення казок самими дітьми. Створення казок дітьми – це не лише важливий засіб їх інтелектуального розвитку, а й один з найцікавіших видів творчості дошкільнят. Усі його казки мають приховану виховну спонуку, спрямовують дітей до самостійного пошуку та осмислення людських відносин, наповнюють дітей усвідомленням таких важливих істини, як добро, моральність, сумління [45].

Дошкільний період є фундаментом для подальшого успішного розвитку пізнавальної сфери, а також сензитивним періодом для розвитку уяви. В результаті ми можемо зробити висновок саме за наявністю образів у дітей дошкільного віку, що вони з задоволенням слухають оповідання, казки, вірші та співпереживають героям літературних творів.

Ігрова діяльність є невід'ємною складовою репродуктивної та творчої уяви для продуктивної діяльності: малювання, аплікація, ліплення, конструювання. Дітям старшого дошкільного віку притаманна уява, характерними рисами якої є наочність та конкретність образів. Особливістю дошкільників є те, що вони прослухавши казку надають тваринам, речам, явищам природи людських ознак, що відбивається на фантазуваннях дитини.

Властиво для дитини дошкільного віку є зростаюча довільність уяви. У процесі формування уява змінюється на самостійну психічну діяльність. Розвиток уяви є дуже важливою для психічного розвитку дитини, але у дошкільному віці цей пізнавальний процес може набути негативних форм (брехливість, страх). Також вчені та педагоги відзначають, що за допомогою педагогічного засобу казки спостерігається розвиток уваги. На протязі дошкільного періоду у дітей зростає обсяг та стійкість уваги, зосередженість, а також починає формуватися довільна увага хоча й переважає мимовільна [53].

Основним ключовим функціоналом казки є відтворення асоціативного процесу та удосконалення творчої уяви, що виникає через аналіз індивідом взаємодії головних персонажів та казкового світу (чуттєво-образне сприйняття). У процесі розглядання ілюстрації розвивається асоціативне мислення, здатність до порівняння. Співставлення себе з головним героєм, дитина здатна програмувати себе на несвідомому рівні в плані позитивних та негативних поведінкових настанов. Вона бере приклад, наслідує вчинки, вчиться розпізнавати моральність та аморальність. Цей процес доволі складний, але уособлює в собі перші кроки до інтелектуального вдосконалення індивіда [52].

Казки В. Сухомлинського, не зважаючи на лаконічність, відсутність фантастики, є надзвичайно змістовними та повчальними. Засобом казки видатний педагог намагався розв'язати важливі виховні завдання, як от:

- викорінення негативної поведінки, виховання поваги до людей, родини, милосердя.
- марнославство, працьовитість – ледачість, гуманність та добро – жорстокість і безжальність.

Вміння прирівнювати себе з героями казок дає можливість дитині з раннього дитинства об'єднувати добро з хорошими вчинками, а зло – з лиходійством, жорстокістю та несправедливістю. Казка допомагає дитині дошкільного віку зрозуміти такі моральні максимуми суспільства, як

чесність, вірність, дружелюбність, відповідальність, шляхетність, вміння відповідати за свої вчинки [62].

Казка дає змогу дитині за допомогою власної уваги та уяви аналізувати й порівнювати вчинки героїв, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки дій персонажів, вчити робити власні висновки. Такий вид інтелектуального навантаження здатен розвивати механізми самосвідомості та ідентифікації. З процесом ідентифікації дитина справляється швидко, але задатки рефлексії виникають тільки у дошкільному віці. Саме тому варто приділяти казкам більше часу, це свого роду інвестиція в майбутнє особистості [52].

Захоплення дитиною казками відіграє важливу роль у самостійно прийнятих нею соціально відповідальних рішеннях, адже казка з її моральним центральним посланням з'єднується з морально-етичними настановами. Завдяки розвитку рефлексії та інтроспекції дитина вчиться аналізувати проблеми казкового світу на теоретичному рівні, переносити ці значення в реальність та застосовувати їх на практиці, адже безліч казок мають виховний, навчальний, пізнавальний характер, часто демонструють приклади соціально бажаної поведінки [8].

Таким чином, як засіб формування особистісної компетентності старших дошкільників сприяє розвитку емоційного інтелекту. Казка зрозумілою мовою пояснює дитині життєві істини, допомагає навчитися розрізняти емоційні стани, наслідки дій. Вони вчать бути добрими, чесними, справедливими. Казка допоможе розвинути емоційний інтелект, який є запорукою формуванню успішної самодостатньої особистості. Основні структурні елементи емоційного інтелекту (розрізняти, розуміти та приймати власні емоції, керувати) розвиваються в старшому дошкільному віці та вдосконалюються впродовж усього шкільного періоду. І саме в цей період необхідно впроваджувати засобом казки, що є найбільш дієвими.

Висновки до розділу 1

На сьогоднішній момент питання формування особистісної компетентності привертає увагу науковців з різних галузей, а саме: соціології, психології, педагогіки та інших гуманітарних наук.

Сформована особистісна компетентність дітей старшого шкільного віку розглядається в сучасній науці як запорука успіху, що сприяє духовному розвитку та виховує морально-етичні міжособистісні взаємини.

Аналіз літератури дозволив окреслити коло проблемних питань, які потребують цілеспрямованого дослідження. На підставі аналізу теоретико-методологічної літератури, ми дійшли висновку, що старший дошкільний вік – це період, коли активно розвиваються свідомість, що дає можливість розвивати емоційний інтелект. В 5 – 6 років починає дозрівати кора головного мозку, що дає можливість на основі свідомості формувати емоційний інтелект. До цього емоції у дітей були спонтанними.

Під час педагогічної практики, за власними спостереженнями та за аналізом психолого-педагогічної літератури ми звернули увагу, що у дітей старшого дошкільного віку спостерігається підвищена тривожність, жорстокість, агресивність, страхи. Стає актуальною необхідність формування емоційної регуляції поведінки та діяльності дошкільників через формування у них особистісної компетентності. Емоційну насиченість всіх аспектів життєдіяльності дітей ми розглядаємо як психофізіологічну основу їх повноцінного розвитку. Перед вихователем стоїть задача створити умови, які б стимулювали розвиток емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку.

З метою формування особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку ми вважаємо, що варто використовувати засобом казки, яка змушує дитину співчувати, що в результаті у неї з'являються нові уявлення про людей, предмети, явища природи і сприяє формуванню емоційної грамотності, інтелекту та розвитку особистісної компетентності.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ КАЗКИ

2.1. Стан проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку

Питання вивчення формування емоційного інтелекту в дітей старшого дошкільного віку є актуальним та складним. Вчені розглядають емоційний інтелект як вміння управляти та розуміти емоції. Віковою особливістю цього періоду є емоційність. Емоційне благополуччя є основною потребою дітей. Немає емоцій хороших чи поганих, всі вони чогось навчають. Дошкільників потрібно направляти використовувати свій досвід для оцінки свого та інших людей емоційного стану. Для продуктивного розвитку емоційного інтелекту необхідно провести дослідження обізнаності та вміння керувати своїми емоціями дітей старшого дошкільного віку.

Мета нашого дослідження – розробити методика розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання експерименту:

1. Розробити показники та критерії сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.
2. На основі розроблених показників та критеріїв виявити ступінь сформованості емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку.
3. Дослідити стан проблеми розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників у практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти.
4. Розкрити особливості методичного супроводу роботи з казкою як засобом формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку і перевірити його ефективність в освітньому процесі.

Проведення дослідницької роботи вимагало розробки критеріїв та їх характеристик, які допоможуть побачити рівні сформованості емоційного

інтелекту у дітей старшого дошкільного віку. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми розвитку особистісної компетентності та формування емоційного інтелекту ми виявили критерії: когнітивний, емоційний, мотиваційний, діяльнісний. Наведемо критерії у вигляді таблиці (див. табл.2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники
Когнітивний	знає соціальні норми та правила поведінки; вміє правильно визначати та називати емоції назви емоцій: розпізнає різні види емоцій.
Емоційний	виявляє емпатію; оцінює емоційний стан через зміну чутливості.
Мотиваційний	прагнення взаємодіяти з іншими для досягнення мети; бажання організувати діяльність; зацікавленість дітей у виконанні завдання.
Діяльнісний	застосовувати прийоми впливу на свій емоційний стан.

Беручи до уваги критерії сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку було встановлено на основі Базового компонента та програми «Дитина» чотири рівні, які наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика рівнів сформованості емоційного інтелекту дітей
старшого дошкільного віку

Рівень	Характеристика
<i>Високий</i>	Розрізняє емоційні стани, знає назви емоцій, орієнтується в основних емоціях і почуттях, пояснює їх причину. Має навички обходитися своїми силами самостійно в знайомих ситуаціях. За необхідності вміє звертатися за допомогою. Мотивом для дитини є діяльність, яка приносить задоволення та схвалення оточуючих. Виявляє повагу до думки іншого. Вміє співпереживати, оптимістично ставиться до труднощів та визначає шляхи їх подолання. Усвідомлює необхідність дотримуватися соціальних норм моралі. Розуміє переваги розв'язання конфліктів, суперечок мирним шляхом.
<i>Достатній</i>	Дошкільник знає основні емоційні стани, вміє керувати своїми емоціями. Самостійно застосовує свої знання в стандартних ситуаціях. виправляє свої помилки. Вміє робити висновки, але за допомогою дорослого. Зацікавлений у виконанні спільних завдань. Не завжди вміє керувати своїми емоціями (ображається на всіх, коли щось не виходить).
<i>Середній</i>	Орієнтується в основних емоціях, але виникають складнощі при визначенні відтінків емоцій. Найчастіше проявляє негативні емоції виконуючи завдання. Не завжди вміє зрозуміти емоції оточуючих та проявляти емпатію.
<i>Початковий</i>	Дитина не вміє розрізняти емоційні стани, проявляти свої емоції, що провокує істерики. Не має бажання брати участь в навчально-виховній діяльності. Часто виконує завдання за вимогою вихователя. Дошкільник замкнутий та

	боїться різних видів діяльності.
--	----------------------------------

З метою виявлення стану проблеми розвитку емоційного інтелекту в практиці роботи сучасного закладу дошкільної освіти нами проведено:

- 1) діагностування педагогів закладу дошкільної освіти;
- 2) спостереження за діяльністю педагога;
- 3) виявлення оптимальних педагогічних умов для розвитку емоційного інтелекту;
- 4) дослідження рівня емоційного інтелекту дітей;
- 5) анкетування батьків.

Експеримент проводився на базі закладу дошкільної освіти №22, центр розвитку дитини, Чернігівської міської ради упродовж березня – травня 2023 року. У дослідженні взяли участь 30 вихователів, 20 дітей старшого дошкільного віку, 20 батьків.

Констатувальний експеримент складався з етапів:

- 1) виявлення педагогічних умов для розвитку емоційного інтелекту в освітньому процесі сучасної дошкільної освіти;
- 2) з'ясування знань педагогів про емоційний інтелект;
- 3) визначення розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку;
- 4) анкетування батьків.

Нашою задачею було дослідити як саме здійснюється методичний супровід дітей старшого дошкільного віку. Нас цікавило забезпечення педагогічних умов, застосування вихователями методик, обізнаність батьків і вихователів, а також рівень розвитку емоційного інтелекту дітей.

На першому етапі констатувального експерименту ми провели обстеження освітнього середовища для формування емоційного інтелекту за вимогами чинних програм і Базового компонента дошкільної освіти. У групових кімнатах закладу дошкільної освіти є куточки усамітнення. В яких є подушки з сумними смайликами, барабани, сенсорні подушечки. Освітній

простір в групах недостатньо спрямований на розвиток емоційного інтелекту і потребує оновлення та наповнення.

Спостерігаючи за роботою вихователів, ми звернули увагу, що вони використовують сюжетно-рольові ігри, мирилки для формування емоційного інтелекту. Під час розвитку сюжетно-рольових ігор «Сім'я», «Магазин», «Аптека», «Водії», «Перукарня», «Лікарня» старші дошкільники приміряють ролі та навчаються саморегуляції, самопізнанню, емпатії. Наведемо приклад діалогу:

- Я зараз хочу бути перукарем.
- Ні, спочатку я, а потім ти.
- А давай разом зробимо зачіску ляльці.
- Гарна ідея.

З метою виявлення обізнаності вихователів щодо емоційного інтелекту нами було запропоновано для педагогів ЗДО анкетування. Анкетування проводили в гугл формі за розробленою анкетою (див. Додаток А).

В анкетуванні брали участь вихователі з різним стажем роботи. Про емоційний інтелект дізналися на роботі 50% респондентів на вебінарах – 25% та 25% – в університеті. Відповіді вихователів на запитання про важливість розвитку емоційного інтелекту в освітньому процесі: «необхідність для розвитку цілісної особистості»; «уміння розуміти та контролювати своїми емоціями»; «для досягнення своїх цілей; допомагає у навчанні».

Чинники, які впливають на розвиток емоційного інтелекту, на думку педагогів, наведено в діаграмі 2.1.

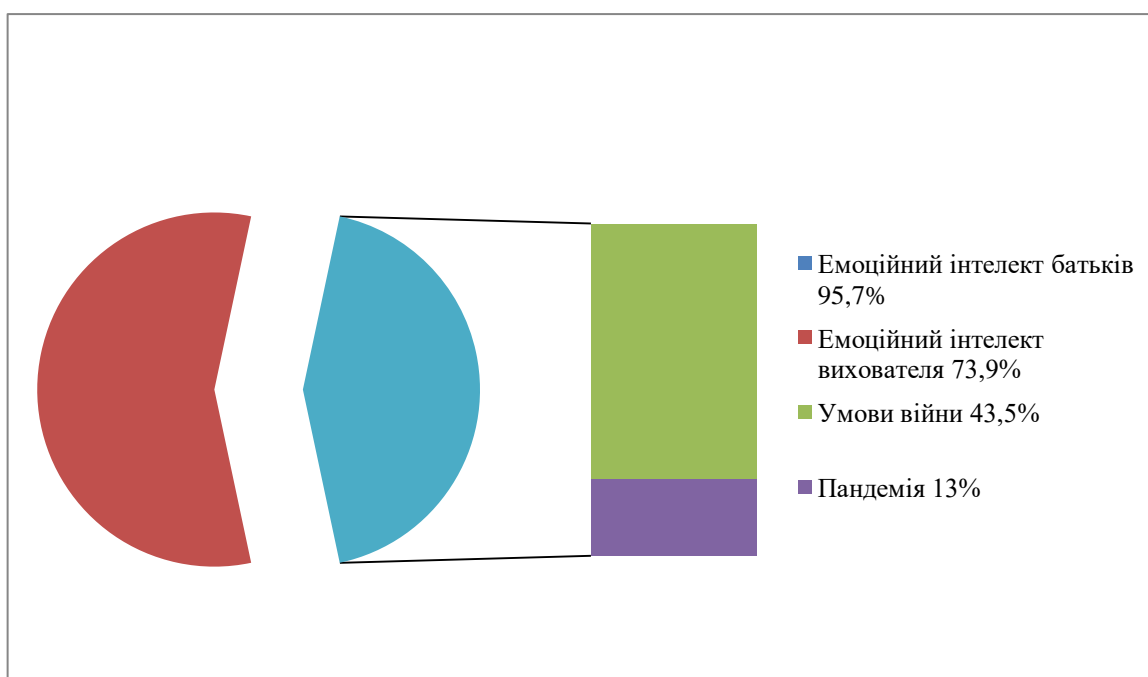

Рис. 2.1. Діаграма Чинники розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку за результатом анкетування вихователів (у %)

Респонденти поділилися своїм досвідом які педагогічні прийоми, методи та засоби вони використовують у роботі з дітьми для сприяння формування EQ: рольові ігри, психогімнастика, бесіди, музична терапія, дидактичні ігри.

Педагогам було запропоновано вказати свої варіанти цілей, які вони можуть реалізувати в дітей старшого шкільного віку використовуючи казку. Вихователі нам дали такі відповіді: 1,2% – формування емоційного інтелекту; 2,8% – формування співчуття до навколишнього світу; 2,3% – розвиток соціальних умінь та навичок; 5,4% – сімейні відносини. Найбільше педагоги звертають увагу на формування сімейних відносин (12,7%) та безпеки життєдіяльності (75,6%). Отже, педагоги, використовуючи засіб казки, зважають на формування умінь у дітей цінувати життя, але на розвиток особистісної компетентності звертають недостатньо уваги.

Таким чином, результати анкетування та дослідження педагогічних умов допомогли зробити висновки щодо стану проблеми формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом казки:

- 1) педагогам не вистачає методичних та теоретичних знань щодо формування емоційного інтелекту засобом казки;
- 2) тільки 1.2% вихователів використовують казку для розвитку емоційного інтелекту у старших дошкільників.

Нами було запропонована анкета для батьків (див. Додаток Б), мета якої було визначити їх обізнаність про емоційний інтелект та розуміння значимості його розвитку для особистості. Дослідження показало, що лише невеликій частині було відоме поняття емоційний інтелект і батькам було важко відповісти на поставлені питання.

З метою виявлення рівнів розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку було використано казку та дидактичні ігри. Для визначення рівня когнітивного критерію ми прочитали казку В. Сухомлинського «Красиві слова та красиве діло». Вихователь провів бесіду з дітьми за змістом казки: Що зробив хлопчик? Що означає жаліти? Хто посправжньому пожалів? Постав себе на місце хлопчика та скажи, які емоції ти відчуваєш.

За результатами діагностики видно, що сформованість когнітивного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження становить 44% дітей з середнім рівнем, бо вони не проявляли емпатію та виникали складнощі, щоб назвати емоції, які б відчували. Зобразимо дані на рисунку (див. Рис. 2.2).

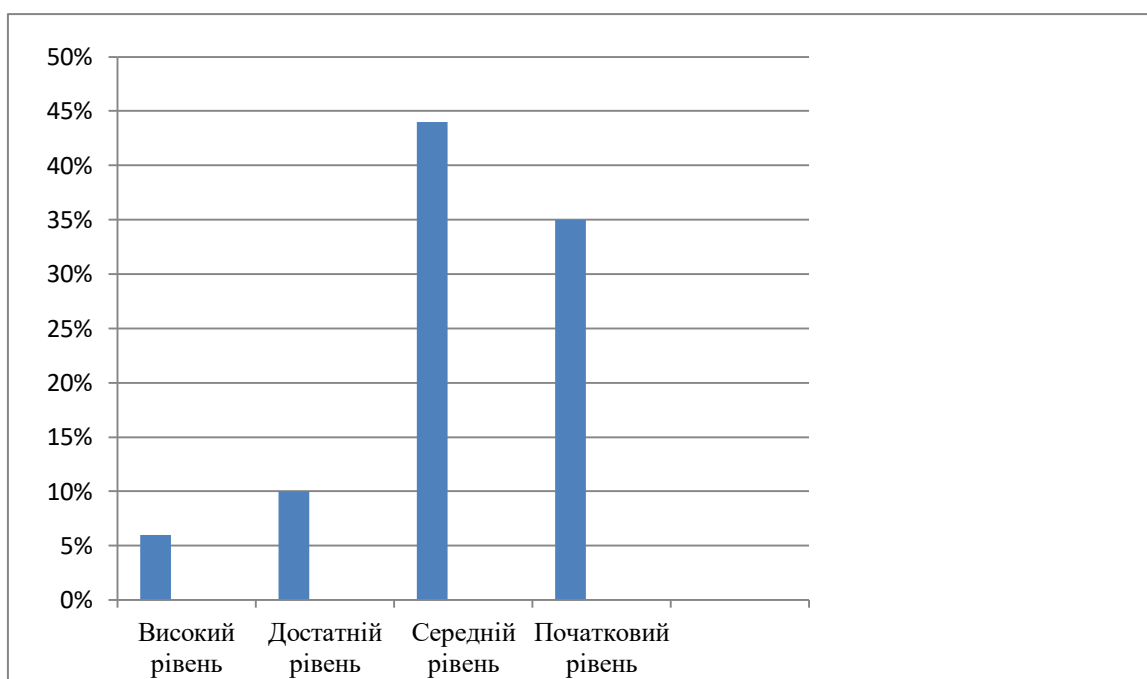

Рис. 2.2 Результати рівня сформованості когнітивного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження (у %)

Під час дидактичної гри «Оціни вчинок» ми розкрили рівень сформованості емоційного критерію дошкільників на констатувальному етапі дослідження. Завдяки грі було виявлено як дитина диференціює добро та зло, грає в колективі, виявляє емоції та емпатію до героїв зображених на картинці.

Результати діагностики показали, що 54% дітей виявляють розуміння про потребу в допомозі. На одній з карток, запропонованих дітям, був зображений дідусь з важкою сумкою, який зупинився перепочити. Наведемо приклад висловлювання дітей та їх пропозиції:

- Треба було менше купувати,
- Трошки відпочине і сам все донесе.

Таким чином, не всі діти мають здібності розуміти емоції інших та виявляти своє розуміння цих відчуттів. Зобразимо дані на рисунку (див. Рис. 2.3).

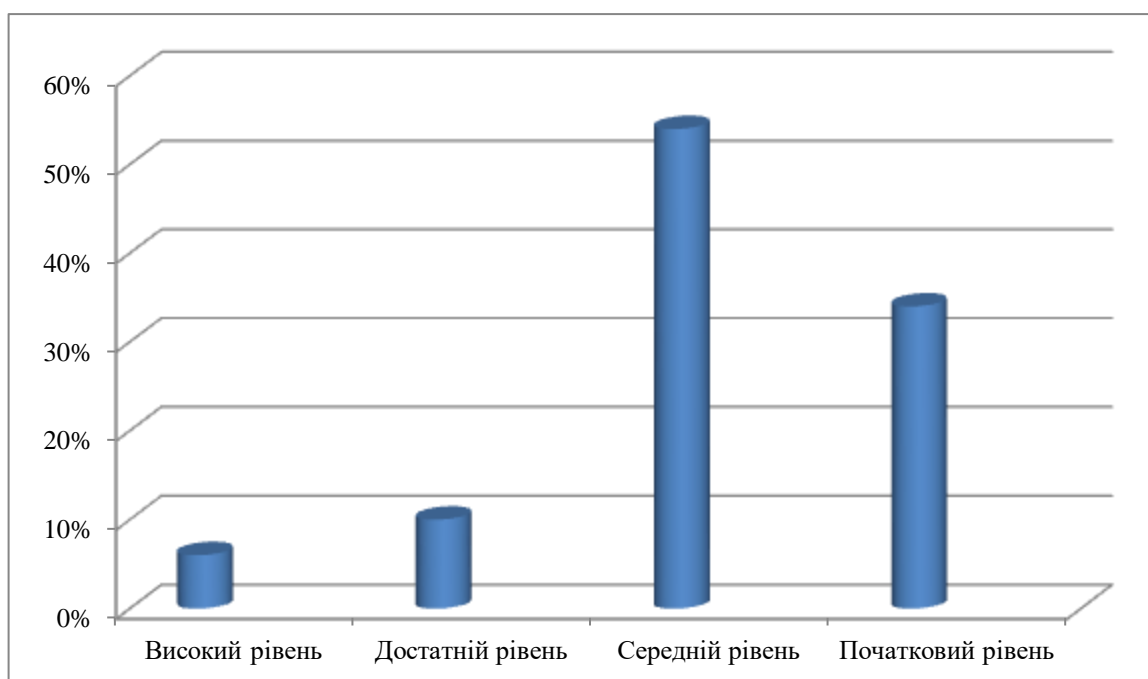

Рис. 2.3. Результат рівня сформованості емоційного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження (у %)

Ігрову ситуацію «Слухай казку» та завдання «Намалюй емоцію» ми використали для перевірки мотиваційного критерію формування емоційного інтелекту у старших дошкільників. Нами було виявлено, що 60% дітей мають початковий рівень сформованості мотиваційного критерію (не мають зацікавленості у навчальній або ігровій діяльності, якщо мають зовнішні подразники, легко відволікаються). Покажемо дані на рисунку (див. Рис 2.4.)

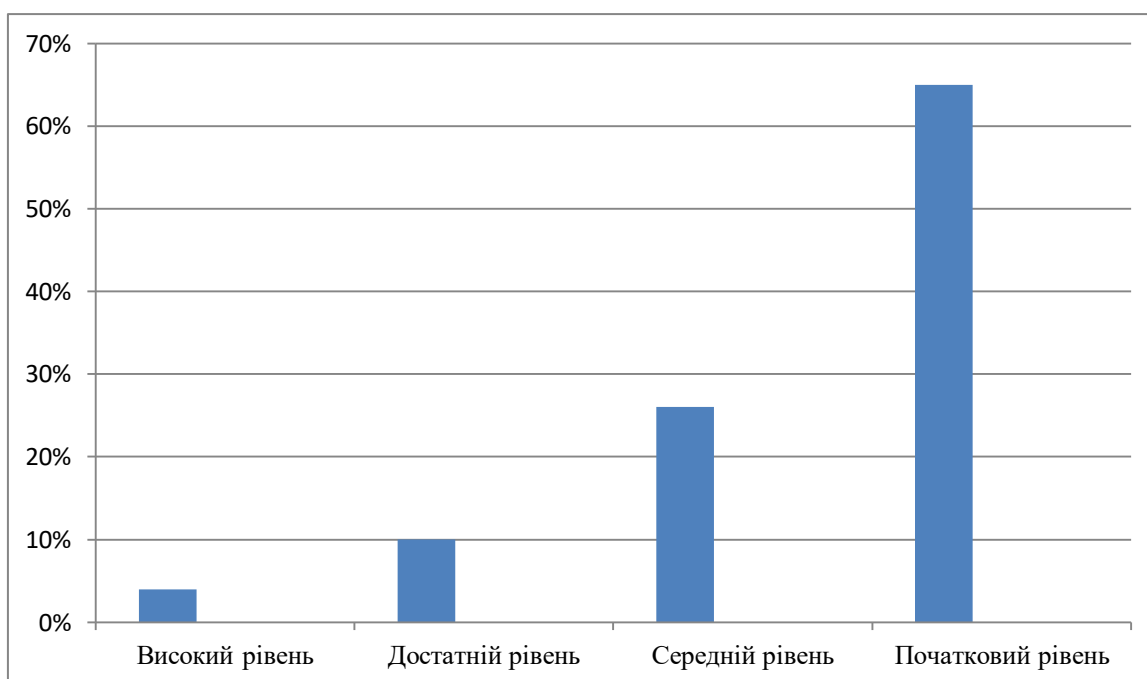

Рис. 2.4. Результат рівня сформованості мотиваційного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження (у %)

Для виявлення рівня сформованості діяльнісного критерію емоційного інтелекту ми склали казку «Пригоди ведмедика, який навчається в лісовій школі». За допомогою кольорових карток склали казку з дітьми весь час контролюючи хід казки.

- Діти, що, на вашу думку, відбувається далі?
- Білий, сірий колір, що нагадує?

Підвели дошкільників до розуміння результату подорожі після взаємодії з іншими героями. Було виявлено, що 3% дітей хотіли скласти казку самостійно, а не групою. Проявляли емпатію та пропонували варіанти допомоги 60% дітей, але 5% не бачили потреби підтримати героя. За результатами опитування 50% дошкільників не вміють відчувати стан інших, працювати в колективі, поважати думку іншого. Більш детально зобразимо дані на рисунку (див. Рис.2.5.).

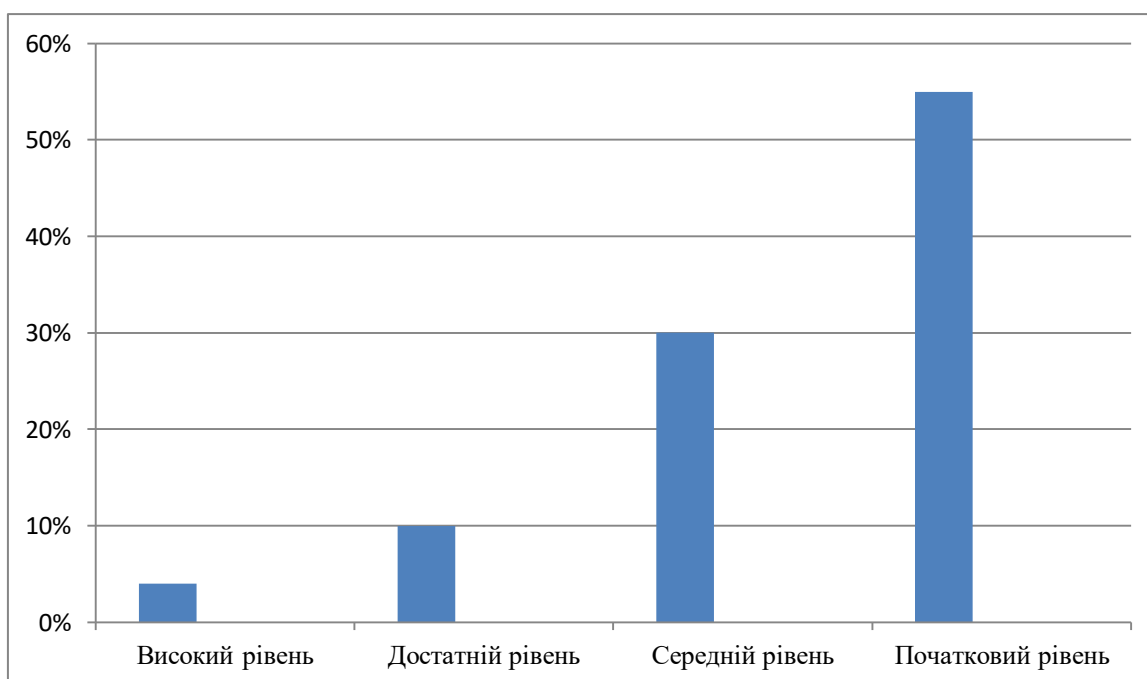

Рис. 2.5. Результат рівня сформованості діяльнісного компонента сформованості емоційного інтелекту на констатувальному етапі дослідження (у %)

В результаті нашого дослідження ми можемо зробити висновок, що найбільш несформованими є мотиваційний та діяльнісний критерій емоційного інтелекту. Нами було виявлено, що 10% можуть узагальнювати моральні норми, розуміють емоційні стани оточуючих, але пояснити причини не можуть, аналізуючи ситуацію потребують допомоги дорослого. За результатами опитування 45% дітей мають початковий рівень сформованості емоційного інтелекту. Моральні поняття характеризують не правильно; моральні орієнтири не усвідомлені; у поведінці демонструють орієнтацію на власні інтереси і відсутність спрямованості на іншу людину; здатність до аналізу ситуації відсутня.

Куточок усамітнення в старшій групі має низьку функціональність щодо забезпечення емоційного інтелекту у відповідності з методичними рекомендаціями Базового компонента. Потрібно організувати комфортний простір для дітей. Добре, щоб у кожної дитини була своя іграшка (підтримка, предмети, які пов'язані з домом). Речі для відреагування гніву (коробка з

папером який можна порвати, чарівний мішечок, в який можна «викричати» гнів). Емоції не можна класифікувати як негативні чи позитивні оскільки кожна відіграє функцію в життєдіяльності людини, однак дітей треба навчити правильно ними керувати. Таким чином, педагогам потрібно застосовувати весь потенціал різних видів навчально-виховної, ігрової діяльності з метою формування у дітей старшого шкільного віку емоційного інтелекту та закладати основи особистісної компетентності. Результати сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку зазначено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівень сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі

Рівні	Когнітивний (%)	Емоційний (%)	Мотиваційний (%)	Діяльнісний (%)	Середній показник (%)
Високий	6	6	4	4	5
Достатній	10	10	10	10	10
Середній	44	54	26	36	40
Початковий	40	30	60	50	45

Анкетування вихователів підтвердило нашу теорію необізнаність педагогів про емоційний інтелект, низький рівень використання засобів для формування особистісної компетентності. Рівень сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку високий рівень мають 5%, а початковий 45% дітей на констатувальному етапі, що підтвердило актуальність нашого дослідження.

2.2. Методичний супровід роботи з казкою як засобом формування особистісної компетентності старших дошкільників

На формувальному етапі дослідження включили діагностичні форми та методи роботи з батьками, вихователями та вихованцями. За допомогою тренінгу з вихователями ми хотіли визначити чи розуміють вони що означає бути поміркованим та як досягти цього, адже педагог з високим емоційним інтелектом зможе якісно сприяти формуванню особистісної компетентності. Готуючись до тренінгу особливу увагу ми приділили поглибленню та класифікацію знань педагогів про розуміння ними успішного життя поміркованої поведінки, розуміння поміркована чи непоміркована поведінка та факти вираження її.

Під час тренінгу одного учасника обрали вихователем, а решта були не помірковані та помірковані дошкільнята. Коли відтворили сценарії можливої поведінки таких дітей та реакцію вихователя (педагогічні прийоми, засоби та методи) ми розглянули доречність або не доречність методів з дітьми старшого дошкільного віку, враховуючи вікові особливості та вплив навколишнього середовища, що сприяло поповненню скарбнички досвіду вихователя, вміння правильно оцінювати поведінку дитини та розуміти причини і наслідки такої поведінки і як результат вміти застосовувати свої знання на практиці, покращувати мікроклімат в групі та формувати вміння дитини розбиратися в своїх почуттях і керувати своїми емоціями. В кінці тренінгу роздали пам'ятки вихователям (див. Додаток В) у змісті якої була характеристика дітей з поміркованої і не поміркованою поведінкою, який допомагав віднести дитини до однієї з категорії. Нами було запропоновано педагогам поспостерігати за дошкільнятами та зафіксувати їх поведінку під час різних ситуацій та прояви емоційного стану.

Батьки відіграють важливу роль у формуванні емоційного інтелекту, тому ми провели такі форми роботи з ними:

1) круглий стіл «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі» (див Додаток Г);

2) пам'ятка «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі» (див. Додаток Д).

Темою круглого стола з батьками нами була обрана «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі» у формі діалогу з елементами гри (програвали ситуації). Внаслідок чого батьки дійшли висновку, що дитину, яка перебуває в стресі необхідно спочатку заспокоїти, не повчати, не виявляти агресію не виявляти агресію щодо неї, бо вона сприйматиме дорослого як загрозу і опиратиметься навчання. У стані спокою у дитини вмикається мислення і тільки після цього вона готова до діалогу та засвоєння уроку. Батьки визнали, що у переляканої дитини всі реакції обумовлені інстинктами та її стан визначається станом батьків. Таким чином, для дошкільнят є дуже важливим для подолання стресових ситуацій стабільний стан дорослих і те як вони долають стрес. Тож потрібно зосередитися на стабілізації власних емоцій та відновленні безпечного зв'язку з дитиною, відгукуватися на заклик дитини.

Було визначено алгоритм дій для налагодження контакту із дитиною: безпечні доторки (ніжні, турботливі, чутливі та комфортні для дитини); зоровий контакт (тривалий та комфортний); мовленнєвий контакт (м'який, спокійний та мелодійний голос); емоційна чутливість (зчитування сигналів про стан дитини); взаємодія в спонтанності та грі (дорослий використовує уяву та бавиться з дитиною). Закріплювали способи екологічного спілкування та вираження емоцій. Підвели батьків про важливість використання засобу казки для розвитку емоційного інтелекту, підібрали казки та які питання можна задавати. Наведемо приклади запропонованих запитань:

1. Спробуємо передбачити емоцію за ілюстрацією.
2. Про кого з героїв йдеться, якщо я скажу, що він сумний.
3. Якби котик вчинив правильно, що б тоді сталося.

В кінці круглого столу ми роздали пам'ятки батькам «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі». Зміст пам'ятки містив поради батькам, яка реакція дитини під час стресової ситуації та що робити, щоб вона їх почула, а

також як допомогти дитині для стабілізації емоційного стану і як в можна використати казку для стабілізації емоційного стану.

Розглянемо детальніше особливості методичного супроводу дітей старшого дошкільного віку:

- 1) читання казок та оповідань;
- 2) створення казок;
- 3) театралізована діяльність;
- 4) перегляд мультфільму «Думками навиворіт»;
- 5) бесіди;
- 6) дидактичні вправи.

На початку формувального етапу дослідження ми поділили групу на контрольну та експериментальну. Для збільшення знань старших дошкільників про емоційну стійкість та результативні прийоми формування емоційного інтелекту нами були застосовані такі методи: вигадкування та читання казок, тематичні бесіди.

Ми дібрали казки та оповідання («А серце тобі нічого не казало?», «Чому дідусь такий добрий сьогодні», «Навіщо кажуть спасибі», «Щоб ти став кращим», «Розділена радість», «Казка про осу та ведмедя», «Образливе слово», «Корисливий», «Негарна звичка»), рекомендовані програмою, та опрацювали ряд дитячої літератури, обравши літературу яка є актуальною, де проявляють позитивні і негативні герої свій емоційний стан та показують приклади поведінки. У процесі колективної дискусії з старшими дошкільниками визначали властивості характеру героя з сформованим емоційним інтелектом через його емоційну реакцію та поведінку.

Емоційна сфера для дошкільників відіграє важливу роль для психологічного благополуччя. Старший дошкільник ще не вміє стримувати та керувати своїми емоціями. Дорослі допомагають дитині зрозуміти емоції та навчають керувати ними.

Завданням вихователів є адаптувати навчальне середовище та створити педагогічні умови для сприятливого формування емоційного

інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Для того щоб мати вплив на емоційний світ дитини необхідно: розуміти, що формування емоційного інтелекту є важливим елементом цього віку; враховувати індивідуальні особливості емоційного інтелекту кожного вихованця; спокійно реагувати на емоційність; розуміти тривожність, втомлюваність нервової системи, страхи та їх походження і спокійно сприймати, обираючи індивідуальний підхід до кожного. Період дошкільного дитинства вважають сприятливим періодом для формування емоційного інтелекту і тому потрібно докласти максимум зусиль для його розвитку.

Батьки для розвитку емоційного інтелекту можуть за допомогою казки навчити розрізняти позитивні та негативні емоції та пояснити, що поганих нема; цікавитись внутрішнім емоційним станом дитини: зауваження робити спокійно, пояснюючи, не підвищуючи голос; бути поруч з дитиною коли у неї виникають труднощі і коли вона радіє; вірити у її можливості, хвалити; виявляйте любов теплим словом, ласкавим поглядом, обіймами.

Ми вважаємо, що казка є одним з найефективніших засобів формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Важливо читати казку з емоційним забарвленням, виражати справжні емоції та почуття. Під час читання діти повинні бачити вираз обличчя, міміку, вираз очей адже так вони краще зрозуміють, які емоції притаманні герою та як вони проявляються. Під час читання можна поспостерігати на реакцію малюка і зрозуміти, що його хвилює. Під час слухання казки у дітей починає проявлятися емпатія та бажання обговорити, висловити свою думку та поділитися своїми переживаннями. Цей момент є дуже важливим, тому не потрібно вимагати тиші від дошкільників, бо вони переживають за героя і можуть дати оцінку подіям.

Великий сплеск емоцій виникає у дітей коли вони спілкуються з героєм казки, коли він просить допомоги, підтримки. Дошкільники проявляють активність під час спілкування і пропонують свої варіанти для вирішення проблем. Під впливом казок у дошкільників виникають

різноманітні почуття та переживання. Казки мають надзвичайну емоційну силу впливу на дітей, несуть у собі позитивний емоційний заряд, здатний викликати позитивні емоції. Захоплюючий зміст казки, самотність дійових осіб, поєднання фантастики з реальністю, образність та експресивність мовлення мають великий емоційний вплив на дітей. Вона сприяє формуванню у дитини чітких морально-філософських, гуманістичних уявлень про навколишній світ, про те, що добро перемагає зло, яке завжди повертається до того, хто його скоїв, а за добрі вчинки завжди віддячують добром.

Казка не прощає своїм героям дій, які не відповідають їхньому образу. Ясна й нескладна характеристика позитивних та негативних героїв допомагає дітям розібратися у їх поведінці, визначити своє ставлення до них, дати адекватну оцінку їх вчинкам. Саме завдяки казкам, дошкільники мають змогу опанувати такими поняттями як добро та зло, радіти перемозі добра над злом.

Казка показує дітям складну життєву ситуацію у вигляді простої обставини, до борячись герой відстоює свої принципи. Вона вчить дошкільників мріяти, сприяє розвитку творчого мислення, бажання допомогти. Дуже влучно казав український народ: «Казка вчить, я на світі вчить». Необхідно зауважити, що вона вчить зрозуміти закони світу.

Для розвитку рішучості, сміливості, доброти, чесності та інших чеснот ми рекомендуємо звернутися до засобу казки. Обов'язковим є привчати дітей обговорювати казку, щоб вона мала можливість висловити свою думку та аналізувати кожного разу ускладнювати завдання. Якщо використовувати різні методи пояснення головної ідеї казки, то діти зможуть краще зрозуміти її та сприятиме формуванню свідомості дитини.

Повторне прочитання казки навчить дитину звертати увагу на малопомітні на перший погляд моменти, характер героїв та їх поведінку, які є важливими для розвитку подій. Дитина старшого дошкільного віку вчиться вмінню звертати увагу на деталі. Часто дитина просить прочитати казку ще

раз, звертаючи увагу на незрозуміле для неї. Згодом дитина сама відкриває книжку і починає переказувати казку.

Дошкільнята звертають увагу на допомогу героям чарівних предметів. Дорослому потрібно м'яко пояснити, що тільки, розвиваючи свої здібності, можливо формувати здібності.

Після прочитання казки потрібно провести бесіду з дитиною. В ході якої спряти вмінню дошкільників розрізняти характери героїв та їх поведінку, давати оцінку діям, навчити розрізняти та називати емоції. Тому казку потрібно обирати з думкою які емоції ви хочете формувати.

З казкою можна працювати в різних формах: показувати театральну виставу, читання, обговорення, переказ, вигадування казок, образотворча діяльність.

Дошкільник потребує психологічної захищеності. Казка дає дітям це відчувати, адже завжди закінчується добре. Дитина починає розуміти, що всі випробування були потрібні, бо сприяли розвитку сміливості, кмітливості та креативності. Герой казки який би складний шлях не був, але долає всі перешкоди, проявляючи свій потенціал.

Казка – це інструмент педагога, яка у вмілих руках може об'єднати дитину і дорослого і дати можливість навчитися розуміти один одного. Казка дає можливість дитині побачити спектр емоцій та навчитися їх розрізняти.

Таким чином, формування емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку засобом казки сприяє розвитку знань моральних норм та правил, сприяє розвитку соціальних відносин. Казка гармонізує емоції дитини в яких їй важко розібратися, а потім сприяє корекції поведінки дитини. Віковою особливістю дітей старшого дошкільного віку є те, що вони не вміють долати гнів, виявляти співчуття, контролювати свої прагнення. Тому дуже важливо зосередити увагу дорослих на розвиток самопізнання, взаєморозуміння, навичок емпатії, адаптаційні здібності, домінування позитивного настрою в чому допоможе казка.

Складати казки допоможуть методи: «Магічна стежка», «Чарівний екран», «Метод каталогу», «Типове фантазування». Картки Проппа допоможуть дітям вигадати власну казку. Вигадуючи казку, ми обрали метод «Чарівний трикутник» (Теорія рішення винахідницьких завдань), що має на меті складання казки конфліктного типу (позитивний герой – негативний герой – чарівний предмет) (див. Додаток Е). Ми працювали за таким алгоритмом: обирали місце; вигадували позитивного, негативного героїв та магічний предмет; вирішували проблему; придумували назву казки. Завданням було скласти казку про стриману поведінку, хоробрість, вміння порівнювати з собою, робити самостійні висновки.

Діти вигадали казку про сильного та мужнього воїна ЗСУ та чорну силу (російські військові), а магічний предмет – чарівна паличка. Спочатку воїн шукав спосіб перемогти і знайшов чарівну паличку, яка допомогла знищити ворога. Діти дуже емоційно висловлювалися. Для них ця тема була дуже близька. Кожен хотів висловитися. Наведемо приклад діалогу:

– У воїна ЗСУ була супер сила. Він міг знищувати чорну силу чарівною паличкою.

– Зміг знайти її, бо був хоробрий, сильний, сміливий, ввічливий, добрий.

Діти розказували, що проявлення цих якостей допомогло здобути перемогу над ворогом. Ми підвели дітей до висновку, що людина яка вміє розуміти емоції свої та інших можуть знаходити вихід з різних ситуацій.

Перегляд мультфільму «Думками навиворіт» змусив дошкільників заглянути всередину себе та визначити п'ять базових емоцій: відраза, гнів, страх, печаль та радість. У мультфільмі природа емоцій піддається глибокому аналізу. Старші дошкільники до кінця перегляду мультфільму дійшли висновку, що щастя означає набагато більше, ніж постійний позитив. Коли радість поступається контролем іншим емоціям можна досягти більш глибокої форми щастя. Всі емоції допомагають нам зрозуміти наш внутрішній світ. Підкреслюється уміння усвідомлювати приймати, а не

пригнічувати важкі емоції, тобто замість того, щоб уникати або заперечувати печаль, її потрібно сприймати такою якою вона є, зрозумівши, що вона є важливою частиною емоційного життя. Мультфільм «Думками навиворіт» допоміг зрозуміти дошкільнятам їхні переживання та відчуття, що сприяло розвитку емпатії, саморегуляції та формування вміння визначати емоційні стани.

Нами було проведено бесіди на теми «Хто я?» (картки сили С. Ройз) за запитаннями: Що мені подобається/ або не подобається в мені? Як здолати впевненість або невпевненість в собі? Діти дискутували, мінялися думками та висловлювали свою думку, метою яких було збагатити знання дошкільників про свої сильні та слабкі сторони, не зупинятися на досягнутому і долати труднощі. Під час проведення бесід всі результати ми фіксували вербальні та невербальні реакції старших дошкільнят в протоколах. У ході бесіди дошкільнята разом з педагогом визначали як вони розуміють визначення самовпевнений, впевнений, та невпевнений до якого типу вони відносять себе та вести свою думку, діти висловлюють думку, хто може швидше досягти успіху і чому.

Були організовані театралізовані вистави у формі інтерактивної гри з казковими персонажами, метою яких був розвиток емоційного інтелекту. Провели попередню роботу. Спочатку познайомили дітей з героями вистави Іскорками: Бринь, яка вчить все розуміти, що відчуваєш та ділитися своїми емоціями; Жуж поводить себе стримано, скромно, але вміє дати гарну пораду; Міо його супер сила це емпатія, завжди вислухає та дасть дружню пораду; Пум обережний, веселий та товариський. Кожна Іскорка має свою супер силу, які є втіленням корисних навичок та передаються дошкільнятам під час перегляду вистави.

Показали виставу «Дитячий майданчик». Мета вистави: у формі інтерактивної гри з казковими персонажами допомогти дітям сформуванню уявлення про власні емоції та емоції однолітків. Ключові компетенції, які здобули дошкільники після перегляду вистави: вміння дотримуватися черги

та чекати коли це важливо; уміння просити пробачення, коли скривдив чи заподіяв шкоди; усвідомлення того, що емоції інших також важливі; уявлення про емоції (радість, злість, смуток); прояв уважності до стану інших, визначення емоційного стану інших; участь у спільних видах діяльності.

Під час вистави герої весь час спілкувалися з дітьми та запитували чи були у їхньому житті такі випадки і давали можливість висловитися кожній дитині. Потім герой підводив підсумок і говорив як краще поводитися в конфліктній ситуації та показував на своєму прикладі. Наведемо приклад розповіді героя Міо:

– Стояти в черзі – дуже важливо, щоб кожен зміг отримати своє та всі почувалися добре.

– Той, хто вміє стояти в черзі та й узагалі чекати, має суперсилу, яка називається терботерпіння.

– Турбо – це коли щось дуже сильне, а отже, турботерпіння – це сильне терпіння.

– Його круто застосовувати, коли ви стоїте в черзі.

Одна дитина запропонувала займати чергу одразу собі і своєму другу.

На формувальному етапі дослідження ми провели різні види роботи з вихователями, батьками та дошкільниками, адже вважаємо, що дорослі з якими діти проводять більшість свого часу мають вплив на формування емоційного інтелекту. Методи формування емоційного інтелекту дослідження: читання казок та оповідань, створення казок, театралізована діяльність, перегляд мультфільму «Думками навиворіт», бесіди, дидактичні вправи та форми: круглий стіл, тренінг для вихователів. Казка має величезний потенціал для сприяння формування почуттєво-емоційного компоненту завдяки різноманітності її використання в різних формах діяльності.

2.3. Результати впровадження методики розвитку емоційного інтелекту засобом казки

Заключним елементом нашого експерименту був контрольний етап дослідження, завдяки якому ми мали можливість зіставити сформованість емоційного інтелекту на початку та в кінці дослідження. Нами було з'ясовано результативність використаного у формувальному етапі дослідженні обраних нами методик виховання емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку та випробування наших припущень.

На контрольному етапі дослідницької роботи ми використовували:

- 1) тест «Розпізнавання емоцій» (Т. Череднікова) (див. Додаток Є);
- 2) методика «Вивчення соціальних емоцій» (Г. Урунтаева, Ю. Афонькина) (див. Додаток Ж);
- 3) методика дослідження емоційного стану (Є. Дорофєєва) (див. Додаток З);
- 4) робота з казкою (скласти пазли, відповісти на питання).

За допомогою тесту «Розпізнавання емоцій» (Т. Череднікова) ми на контрольному етапі дослідження перевірили рівень сформованості когнітивного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Малюнок та запитання тесту дивіться в додатку Г. Результати дослідження показали, що діти з експериментальної групи майже безпомилково розрізняють прості негативні емоції та позитивні в альтернативному варіанті (30%). Середній рівень показали 40% в експериментальній групі та 50% - контрольній, адже майже всі визначали (завд.7) допитливу мавпу, але значення цього слова не могли пояснити. Найскладнішим виявилось завдання 8, міміку ворони діти не помічали, але після 2 питань 10% дітей контрольної та експериментальної груп змогли самостійно правильно зобразити емоції власною мімікою, бо не мали слів для їх значення.

Зобразимо дані на рисунку (див. Рис. 2.6)

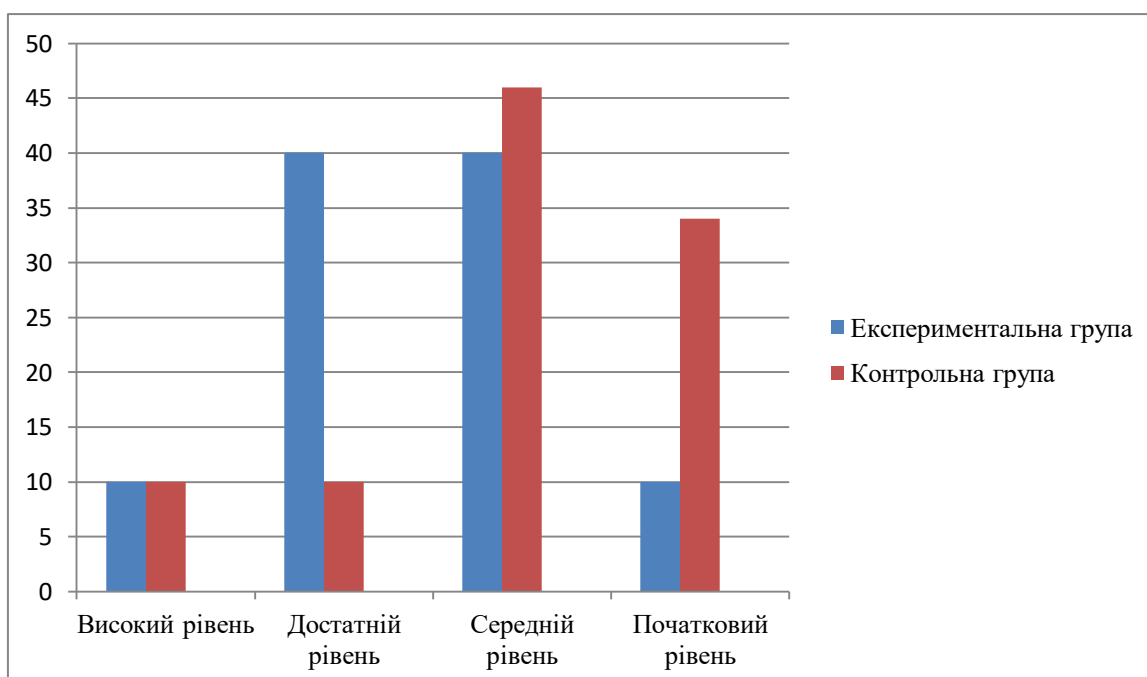

Рис. 2.6 Результати рівня сформованості когнітивного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку (у %)

Для перевірки сформованості мотиваційного компоненту емоційного інтелекту проведення ефективності системи роботи формувального етапу експерименту ми провели методику «Вивчення соціальних емоцій» (Г. Урунтаева, Ю. Афонькіна). Результат методу показав, що 36% експериментальної та 30% контрольної груп мають середній рівень сформованості мотиваційного компоненту, бо у дітей виникали складнощі при визначенні емоцій та проявляли негативні емоції виконуючи завдання, не бажаючи відповідати, один хлопчик казав:

– Я глухий.

Зобразимо дані на рисунку (див. Рис. 2.7).

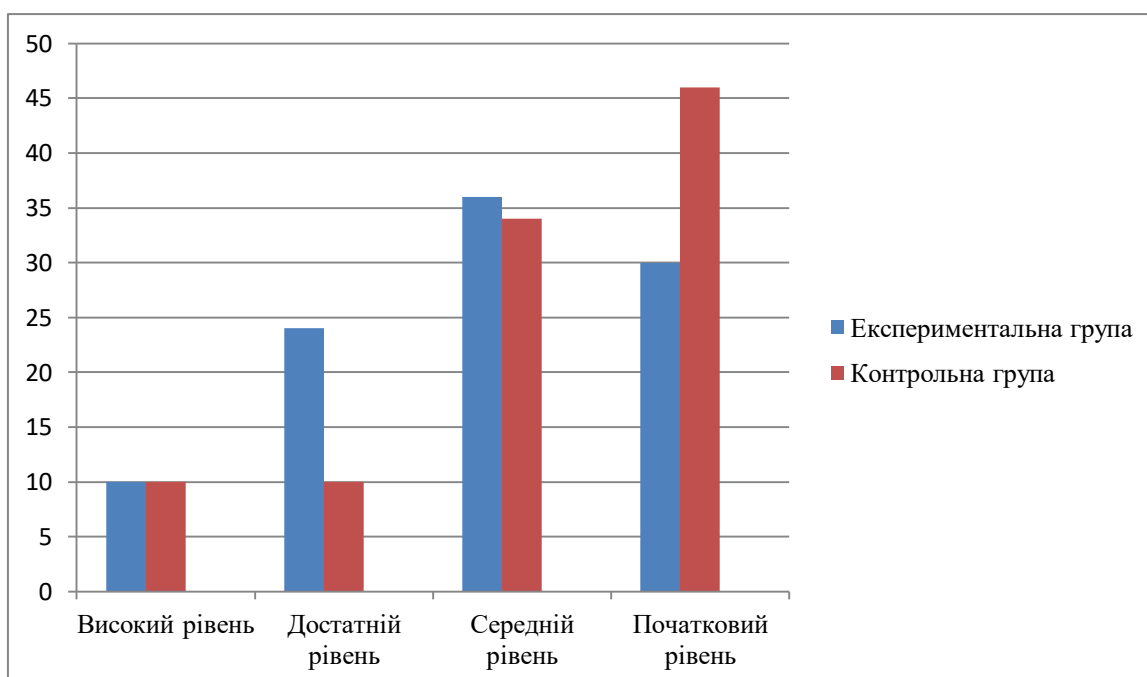

Рис. 2.7. Результат рівня сформованості мотиваційного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі дослідження (у %)

Методика дослідження емоційного стану (Є. Дорофєєва) допомогла нам визначити рівень сформованості емоційного компоненту емоційного інтелекту на контрольному етапі дослідження. Під час виконання деякі діти обрали та розклали картки у такій послідовності: синій, зелений, червоний. За рекомендацією Є. Дорофєєвої оцінювання емоційного стану дітей старшого дошкільного віку ці результати показали, що у 20% експериментальної та 25% контрольної груп домінують негативні емоції (печаль, туга, напруженість). Розглянемо результати на рисунку (див. Рис. 2.8)

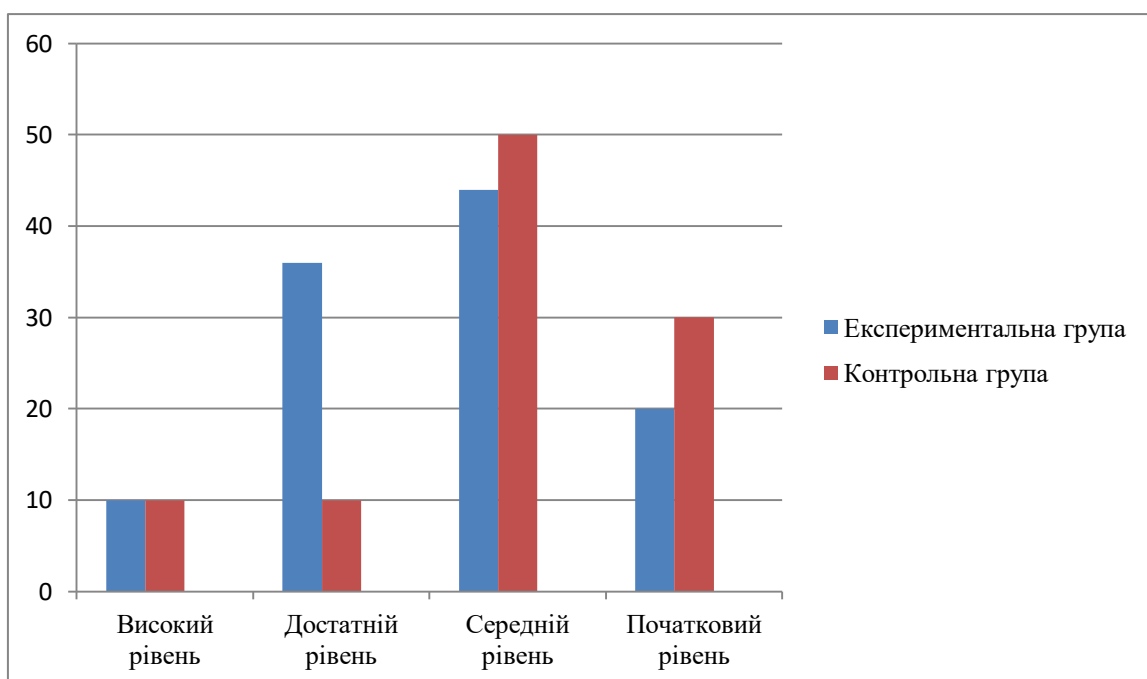

Рис. 2.8. Результат рівня сформованості емоційного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі дослідження (у %)

Діяльнісний компонент емоційного інтелекту на контрольному етапі дослідження ми проводили на основі казки «Лисичка та Журавель». Спостерігали за поведінкою дітей як виконували завдання, чи могли розрізняти емоції на картинках та яка поведінка була у героїв і щоб вони зробили якби були у такій ситуації. Дітям було цікаво складати пазли та відповідати на запитання але 30% експериментальної та 50% контрольної груп показали низький рівень сформованості діяльнісного компоненту, не бажаючи виконувати завдання, а лише за вказівкою вихователя. Зобразимо результати на рисунку (Рис. 2.9)

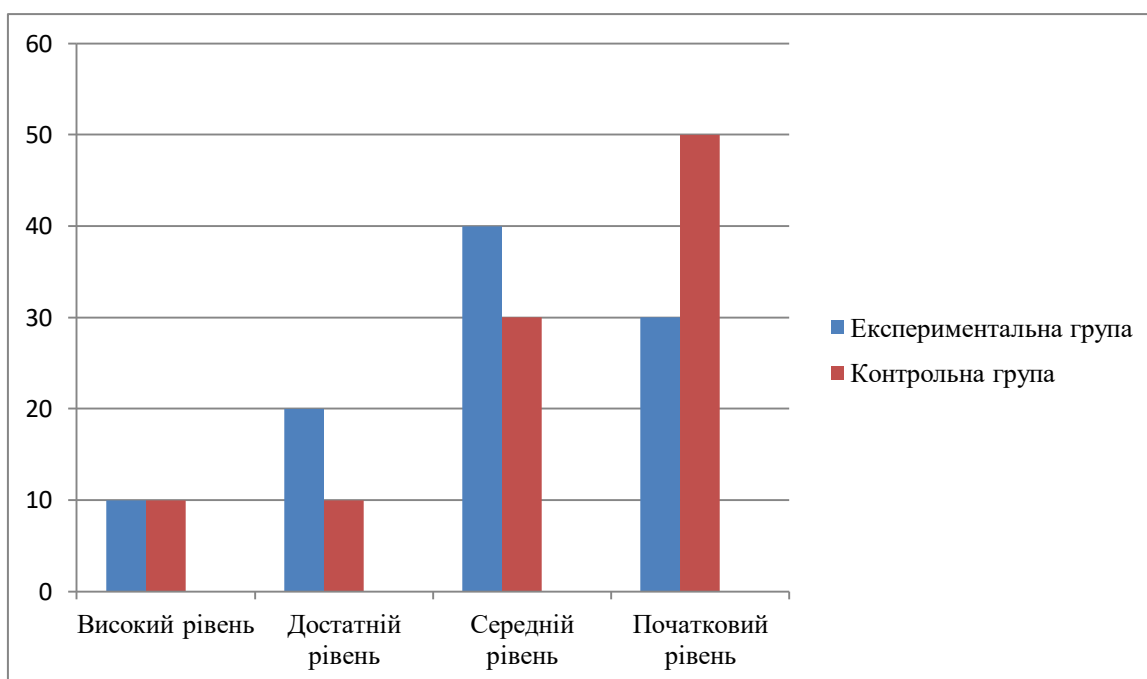

Рис. 2.9. Результат рівня сформованості діяльнісного компоненту емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі дослідження (у %)

Контрольний етап показав підвищення рівня знань про емоційний інтелект у експериментальній групі, що засвідчує результативність застосованих педагогічних прийомів, засобів, методів. Підсумок експерименту підтвердив нашу гіпотезу про важливість систематичності та спільності дій вихователів і батьків. Методи, засоби, форми та прийоми задіянні позитивно вплинули на розвиток емоційного інтелекту та підтвердили необхідність методологічного супроводу. Порівнюючи результати констатувального та контрольного етапу дослідження ми дійшли висновку, що отримання знань про емоційний інтелект давався дошкільникам легше, ніж уміння використовувати свої знання в реальному житті та застосовувати їх на практиці.

Зіставляючи дані сформованості ознак емоційного інтелекту у старших дошкільників у контрольному та констатувальному етапах дослідження показує сформованість когнітивного, емоційного, мотиваційного, поведінкового критерію особистісної компетентності дітей

експериментальної групи. 10% дітей експериментальної групи показали початковий рівень вміння використовувати свої знання на практиці, що приводило до негативних емоційних сплесків інколи навіть істерик. Такий результат може бути причиною апатичного ставлення до цієї проблеми дорослих, які мають авторитет для дошкільнят, а також звички дітей мати таку реакцію на чинник який впливає на поведінку, намагання отримати допомогу від оточуючих, перевалюючи прийняття рішення та відповідальність на інших. Дошкільники з контрольної групи нашого дослідження показали гірші показники (20%) вміння проявляти емоції та застосування своїх знань для задіяння в вирішенні проблеми.

Зіставивши показники результатів констатувального на контрольного етапів дослідження ми дійшли висновку, що дітей із високим та достатнім рівнем сформованості емоційного інтелекту істотно не виросла, але збільшилась кількість дітей з середнім та низьким рівнем. Це спричинено недостатньою увагою дорослих до досліджуваної теми. Порівнюючи підсумок констатувального та контрольного етапів дослідження, помітили перехід від низького рівня сформованості емоційного інтелекту до вищих рівнів вихованості дошкільників 5 – 6 років.

Зобразимо ці дані на рисунку (див. Рис. 2.10).

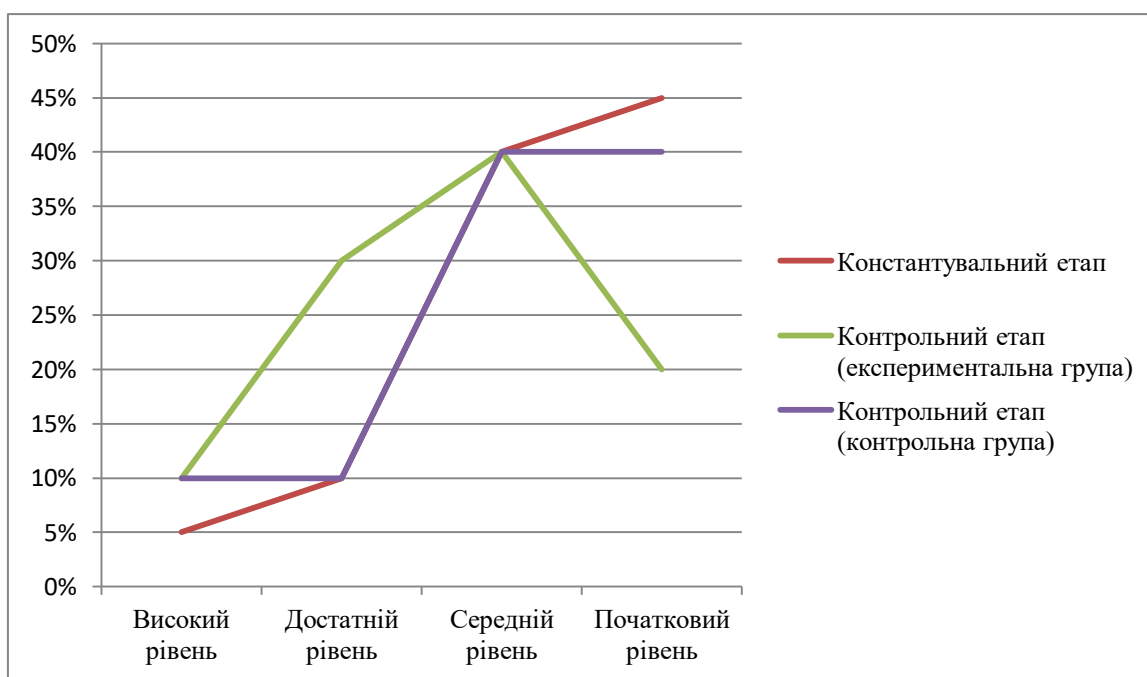

Рис. 2.10. Результати порівняння рівня сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку констатувального та контрольного етапів дослідження

Таким чином, контрольний етап дослідження показав, що методологічний супровід формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку мав позитивний вплив, що було підтверджено експериментальним шляхом.

Висновки до розділу 2

Під час експериментального дослідження було визначено критерії та показники сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. До них були віднесені когнітивний (знання емоцій), емоційний (уміння проявляти емпатію), мотиваційний (бажання керувати емоціями), поведінковий (уміння керувати своїми емоціями). Дані дослідження дозволяють розглядати казку як засіб формування особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Для проведення дослідження були підібрані дидактичні ігри, робота з казкою, бесіди, індивідуально-диференційований підхід, робота з вихователями та батьками.

З метою вивчення рівня сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку була розроблена програма обстеження: методика обстеження та система диференціації отриманих результатів за критеріями та їх показниками. Констатувальний етап дослідження показав, що високий рівень сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку становить – 5%; достатній – 10%; середній – 40%; початковий – 45%. Отже, вихідний рівень сформованості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку показав 45% дітей з початковим рівнем.

Після використання методичного супроводу формування емоційного інтелекту старших дошкільників відмічено поліпшення показників рівень розвитку особистісної компетентності. Зріс високий рівень сформованості до 10% (+5%), достатній 30% (+20%), початковий рівень знизився до 20% (-25%).

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичного та емпіричного дослідження дало можливість зробити висновки:

1. Особистісну компетентність дошкільників слід визначати як уявлення і позитивне ставлення до внутрішнього стану, становлення основ світогляду. При цьому необхідно розуміти важливість формування емоційного інтелекту як складника особистісної компетентності. У сучасній психології виділяють п'ять складників емоційного інтелекту: самомотивація, самоусвідомленість, самоконтроль, емпатія, соціалізація. Сенситивним періодом для формування емоційного інтелекту вважають дошкільний вік, адже саме в цей час починають діти свідомо управляти емоціями.

2. Емоційний інтелект старших дошкільників має свої особливості, зокрема діти цього віку імпульсивні та подразники різного характеру сприймають емоційно. Соціально-психологічні чинники формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку: вікові особливості (покоління альфа, особливості формування особистості), оточення (батьки, вихователі, дитячий колектив), педагогічні умови (прийоми, методи, засоби).

3. Одним із засобів формування емоційного інтелекту старших дошкільників може виступати казка, яка сприяє розвитку саморегуляції, емоційно-почуттєвого компоненту. Казка у різних формах роботи в доступній та цікавій формі допомагає розібратися дошкільнику як діяти в різних життєвих ситуаціях.

4. Особливості методичного супроводу формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку нашого дослідження: читання казок та оповідання, створення казок, театралізована діяльність, перегляд мультфільму «Думками навиворіт», бесіди, дидактичні вправи.

Про ефективність запропонованої системи розвитку особистісної компетентності старших дошкільників свідчить отримана на контрольному етапі дослідження позитивна динаміка рівня розвитку емоційного інтелекту. Після проведення контрольного експерименту високий рівень розвитку

емоційного інтелекту мали 10% дітей експериментальної групи та 10% контрольної групи (+5%), достатній рівень виявлено в 30% (+20%) експериментальної групи та 10% контрольної групи, середній рівень залишився на тому ж рівні 40%, а початковий рівень мали дітей експериментальній групі 20% (-25%) та 40% контрольної групи.

Здійснене дослідження не розкриває всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективними напрямками подальших досліджень є вдосконалення змісту, форм й методів розвитку емоційного інтелекту в дітей старшого дошкільного віку засобом казки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. У «чаші» дитини сяє зародок зерна культури Центр інноваційної педагогіки та психології Хмельницького національного університету, Всеукраїнська культурно-освітня асоціація Гуманної педагогіки, 2012. 72 с.
2. Андрусенко М. П. Розвиток емоційного інтелекту як фактор духовного виховання дошкільників. *Духовність особистості: методологія, теорія, практика*. 2016. Вип.4 с. 6-11.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. / авт. кол.: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л. П., Косенчук О.Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О.Д., Шевчук А. С. Наук. кер. Піроженко Т. О. Київ. 2021. 37 с.
4. Байєр О.М. Особливості розвитку саморегуляції старших дошкільників як умова успішної підготовки до шкільного життя. *Дошкільна освіта*. 2009. №3(25). С. 66–70.
5. Байєр О. Формування духовно-моральних основ особистості, або казка виховує і навчає. *Методична скарбничка вихователя*. 2014. №11. С.36-38.
6. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. Психологічні студії Львівського ун-ту. 2002. №3. С. 20 – 23.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: «Либідь», 2003.344 с.
8. Беленька Г. Екологічна казка у житті сучасної дитини. *Вихователь – методист дошкільного закладу*. 2012. № 2. С.17-24.
9. Борисенко К.Ю., Бабер С.О. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку: науковий вісник Ужгородського університету, серія: «Педагогіка. Соціальна робота» №1 (48).2021. С. 48-52.

10. Валентьєва Т. І. Казка як засіб виховання творчої особистості старшого дошкільника. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету Випуск 71 Серія: Педагогічні науки Чернігів. 2009. С.104-108.

11. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. Вищ. Навч. закл.] М. Й. Варій [3-тє вид.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.

12. Величко Т. Взаємодія дошкільного навчального закладу та сім'ї у формуванні соціальної компетентності дитини. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць за ред. проф. Т. Степанової. 2017. №2 (57) С.106–109.

13. Верекса О. Про користь чарівної казки: психоаналітичний підхід. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. №10. С. 63-68.

14. Глузман О.В. Базові компетентності: їхня сутність та значення у життєвому успіху особистості. *Гуманітарні науки*. 2009. №1. С.6-15.

15. Дитина : програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт.. кол. : В. Г. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін. Київ : Вид-во Київського університету імені Бориса Грінченка. 2020. 440 с.

16. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навчальний посібник. Т. Дуткевич. Київ, 2009. 392 с.

17. Закон України «Про дошкільну освіту» №2628-III, із змінами від 1 січня 2009 р. Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_01

18. Запорожець О. Особливості формування емоційного інтелекту у дошкільників. Психологія: від теорії до практики: Інноваційні технології в роботі практичного психолога (матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 26 травня 2020 року, м. Суми). [у 2-х ч.]. Ч. 1. Суми: НВВ КЗ СОППО, 2020. С.72-75.

19. Зарицька В. В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди). *Вісник Харківського*

національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. *Психологія*. (38).2011. С.35-53.

20. Кононко О. Найголовніше “погода” вдома, або як сформувати емоційну сприйнятливність і чутливість. *Вихователь-методист дошкільного закладу* 2017. №5. С. 32-40.

21. Косенчук, О.Г., Новик, І.М., Венгловська, О.А., Куземко, Л.В. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження: навчально-методичний посібник. Харків: Ранок. Міністерство освіти і науки України. 2021.

22. Косепчук О.Г. Формування компетентностей дитини: наступність дошкільної та початкової освіти. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. Вісник НАПН України, 2021, 3(2) С.1-5

23. Кривуляк О.В. Становлення морально-ціннісної складової особистості у формуванні життєвої компетентності дошкільника. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Випуск 97. Серія: педагогічні науки*. Чернігів. 2012. С. 94- 97.

24. Кулакова Л. М. Ефективна комунікація в розрізі теорії поколінь. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. С.11.

25. Кулик Н. А., Гільова, Л. Л. Емоційний інтелект: аналіз сучасних західних досліджень. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології», 2017 (39), С. 79–90.

26. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. *Вихователь–методист дошкільного закладу*. 2016 № 7 С. 54–59

27. Лавриченко Н. Проблема соціально-емоційного інтелекту у підготовці педагогів. *Молодь і ринок*. 2022. № 6 (204). С. 60–65

28. Лазаренко В.В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку у театралізованій діяльності. *Young Scientist*.2019. № 12 (76). С.279–282.

29. Литвишко О.М. Казка як засіб формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку під час проведення інтегрованих занять. *Молодий вчитель*, квітень 2016. С. 354-364.

30. Литвишко О. М. Теоретичні основи дослідження основи дослідження проблеми формування соціальної компетентності дітей 5-6 років засобами казки. *Молодий вчений*, листопад, 2016.

31. Ляпунова В.А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». 2016. Вип. 52. С.60–69.

32. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2004. 272 с.

33. Масловська, М. Казковий світ Василя Сухомлинського. Волинь-Житомирщина. 2002. С. 215-219.

34. Мельник Н.В. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. №4. С.69–74.

35. Методичні рекомендації Базового компонента. / авт. кол.: Піроженко Т.О., Гавриш Н.В., Брежнєва О.Г., Байєр О.М., Машовець М.А., Загородня Л.П., Косенчук О.Г., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С. Київ.2021. 59 с.

36. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» /наук. ред. Г.В. Беленька, О.А. Половіна, І.В. Кондратець; авт. кол.: Г.В. Беленька, О. Л. Богініч, В.М. Вертугіна, К.І. Волинець та ін. – Київ, 2021. 568с.

37. Мішечкіна М.Є. Як виховати впевнену у собі дитину. Дошкілля . 2009. №1.С. 20-22

38. Музичук О. О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей молодших школярів. Проблеми сучасної психології: зб.наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 17. С. 317–327.

39. Ніколаєску І.О. Формування соціальної компетентності учнів Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». – Тернопіль, 2012. 104 с.

40. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. №9 С. 22-27.
41. Носенко Е.Л., Коврина Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Київ, 2003. 126 с.
42. Олійник О. Педагогічні механізми формування емоційно ціннісних компетентностей дитини старшого дошкільного віку в контексті мистецького впливу. Збірник наукових праць. Випуск 25. 2018. Частина 2 с.191-195
43. Освітня програма “Впевнений старт” для дітей старшого дошкільного віку/ [Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко]; за заг. наук.ред. Т.О. Піроженко. – Київ, 2017. – 80 с.
44. Основи психології : навчальний посібник. Г. П. Васянович– Київ, 2012. 114 с.
45. Павленко Ю. Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського. Науково-педагогічні студії, 2020. №4.
46. Паніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. Київ, 2015. 448с.
47. Петріан І.О. Розвиток soft skills у молодших школярів. – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/plan-konspekt-z-opisanimi-vpravami-do-prezentacii-rozvitok-soft-skills-u-molodsihskolariv-207458.html>
48. Піроженко Т.О., Ладивір С.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку. Житомир, 2003. 50с.
49. Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного закладу. Запоріжжя, 2003. 168 с.
50. Піроженко Т.О. Психолого-педагогічне просвітництво батьків дітей раннього та дошкільного віку. Вісник НАПН України, 2021, 3(2) с.1-9
51. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник / Т. Поніманська. – 3-тє вид., випр. Київ, 2015. 448 с.
52. Полисаєва Г. Вплив дитячої літератури на розвиток емоційного інтелекту дошкільників. Том 42. Випуск 1. Психологія. Переяслав-Хмельницький, 2019. С.138-146.

53. Половіна О. А., Гемусова Я. А. Розвиток емоційного інтелекту дітей п'ятого року життя засобом музичного мистецтва. Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи. 2021. С.73-78.

54. Попович О. Дослідження емоційно-мотиваційного компонента підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку. *Молодь і ринок*, 2023. № 1 (209). С.125-130.

55. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 6. Житомир, 2010. С. 84 – 97.

56. Рогальська-Яблонська І. Компетентнісний підхід як основа формування соціально-комунікативної компетентності особистості у дошкільному дитинстві. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка», 2016. 34. С.204-211.

57. Самошкіна Л.М., Яковенко В.С. Казка в роботі з дитячими психологічними проблемами: Навч. посіб. – Дніпро, 2002. 48с.

58. Смолянко Ю. М., Ігнатенко О. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Випуск 6. С. 15-21.

59. Соціальні навички та робота в команді у дитини. – Режим доступу : <https://kalamar.ua/social-skillsand-teamwork-in-a-child>

60. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: У 5т. Київ, 1977.

61. Токарева Н.М, Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник (для студентів вищих навчальних закладів) Н.М. Токарев, А.В. Шамне. Київ, 2017. 548с.

62. Трофименко О. А. Структурні компоненти емоційного інтелекту дошкільників як психологічна проблема. Людина як цілісність: філософський, психологічний, медичний та юридичний полілог – від теорії до практики : Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції, присвяченої 120-річчю Одеського національного медичного університету (1 жовтня 2020 р., м. Одеса) / Одеськ. Нац. Мед. Ун-т, каф. Філософії та

біоетики ; Міжнародна академія психосинергетики та альфології та ін. ; ред. Кол. : В. Б. Ханжи (відп. Ред.) та ін. Одеса. 2020. 156 с.

63. Шишова О.М. Психолого-педагогічні чинники розвитку соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2012. 226 с.

64. Шпак М. М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1. С.282–288.

65. Шпак М.М. Психологічна концепція розвитку емоційного інтелекту особистості в онтогенезі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. Київ, 2020. Вип. 10 (55), т. 12. С. 125-134.

66. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. Випуск 4. 2016. С. 196-205

67. Шишова О.М. Психолого-педагогічні чинники розвитку соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 Київ, 2012. 226 с.

68. Goleman D. *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam Books. 1995. 383 p.

69. Mayer J.D. *Models of emotional intelligence* / J.D. Mayer, P. Salovey, D. Caruso, R. Sternberg. *Handbook of Intelligence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 420 p.

70. Cirilli, Elisa & Nicolini, Paola & Mandolini, Luigi. *Digital skills from silent to alfa generation: an overview*. Robles, 2012.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для педагогів ЗДО стосовно формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку

1. Зазначте Ваш стаж роботи:
 - 1-3;
 - 3-5;
 - 5-10;
 - 10 і більше.
2. Де ви вперше почули поняття «емоційний інтелект» (EQ)?
 - на роботі;
 - на вебінарі;
 - на семінарі;
 - інший варіант.
3. Чому важливо, на Вашу думку, розвивати емоційний інтелект (EQ) дошкільнят в освітньому процесі?
4. Які чинники, на Вашу думку, впливають на рівень розвитку емоційного інтелекту (EQ)?
 - емоційний інтелект батьків;
 - рівень розвитку емоційного інтелекту вихователя;
 - пандемія;
 - умови війни;
 - інший варіант.
5. Чи працюєте Ви цілеспрямовано для розвитку емоційного інтелекту?
 - так (перейдіть до питання 6);
 - ні (перейдіть до питання 7).
6. Поділіться досвідом, що ви використовуєте для формування емоційного інтелекту дошкільнят та дайте коротку відповідь

- методи;
- форми, прийоми;
- засоби (коротко вказати які саме).

7. Ми пропонуємо застосовувати казку з метою формування емоційного інтелекту (EQ) у дошкільнят. Яких освітніх цілей Ви досягаєте використовуючи казку? (короткі відповіді респондентів)

8. Чи використовуєте казки з метою розвитку емоційного інтелекту (EQ)?

- так;
- ні.

9. Які цілі реалізуєте, використовуючи казку, в освітньому процесі? (короткі відповіді респондентів)

10. Чи потребуєте методичного супроводу для формування емоційного інтелекту (EQ)?

- так;
- ні.

Анкета для батьків

1. Чи знайомі ви з поняттям «емоційний інтелект»? Напишіть, як ви розумієте це поняття?
2. Як, на вашу думку, визначають рівень емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку?
3. З якого віку починається формування емоційного інтелекту?
4. Чи вважаєте потрібним розвивати емоційний інтелект у дітей старшого дошкільного віку?
5. Як ви вважаєте, чи розвинений у вас емоційного інтелекту?
6. Чи вміють діти старшого дошкільного віку розрізняти емоційні стани та керувати ними, проявляти емпатію?
7. Що ви використовуєте для формування емоційного інтелекту старших дошкільників?

Пам'ятка для вихователів «Характеристика дітей з поміркованою і не поміркованою поведінкою»

Показники вияву непоміркованої поведінки дошкільника	Показники вияву поміркованої поведінки дошкільника
<p>неадекватне реагування на вимоги, звернення оточуючих;</p> <p>невміння контролювати свій настрій, емоції;</p> <p>низький рівень розвитку саморегуляції, емоційно-рольової сфери;</p> <p>байдуже ставлення до занять та ігор з однолітками;</p> <p>низький рівень знань соціальних норм поведінки</p>	<p>регуляція поведінки;</p> <p>самостійність;</p> <p>проявлення ініціативи;</p> <p>самоконтроль;</p> <p>вміння керувати настроєм, емоціями, вчинками;</p> <p>моральні мотиви</p>

Круглий стіл з батьками на тему: «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі»

Мета: підвищення компетентності батьків про емоційний інтелект та допомогти дитині, яка перебуває в стресі; обговорити про організацію середовища для заспокоєння дитини в домашніх умовах.

Підготовча робота: пам'ятки для батьків, індивідуальні запрошення.

План заходу

Вступна частина. Привітання. Коротка розповідь вихователя про ознаки стресу дитини.

Психологічна розминка «Усмішка»

Заповнення візитних карток. На картці вказати ім'я і трохи написати про себе який ти.

Поради психолога. Педагог дає поради як правильно діяти у стресовій ситуації

Дискусія «Як допомогти дитині в стресі». Батьки висловлюють свої думки, як можна допомогти дитині у стресі.

Обмін сімейним досвідом.

Підсумок. Спільно дійшли висновку, що дитину спочатку потрібно заспокоїти, а не повчати. У стані спокою дитина готова до діалогу. Визначили алгоритм дій: безпечні доторки, зоровий комфорт; емоційна чутливість; мовленнєвий контакт. В кінці круглого столу роздали пам'ятки «Як допомогти дитині, яка перебуває у стресі».

Пам'ятка для батьків: «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі»

1. Створіть вдома затишну і спокійну атмосферу, що сприятиме відновлення ресурсів малюка. Проявляйте більше любові та турботи.
2. Старайтеся проводити з дитиною більше часу (багато гуляйте на природі; виконуйте домашню роботу разом – поливайте квіти, прибирайте, готуйте; читайте казки).
3. «Сповільніть» життя дошкільника. Найкраще для дитини спокійне, прогнозоване життя, із чітким режимом дня, де дитина чітко знатиме, що буде далі.
4. Надайте дитині змогу займатися вдома тим, чим вона хоче. Навіть якщо вона захоче просто посидіти в куточку, то ви можете сісти біля неї, але не займатися своїми справами, а порозмовляти з дитиною, розказати або разом вигадати казку, а якщо дитина не хоче, то просто обійняти.
5. Треба бути завжди наготові, щоб вислухати дитину. Якщо дошкільник вирішив поділитися з вами, то потрібно не ігнорувати, а вислухати, бо іншої слухної нагоди може і не бути.
6. Складіть разом з дитиною казку про стресову ситуацію. Героєм казки можна взяти улюбленого героя дитини, у якого будуть ресурси для подолання труднощів. Казка повинна бути із щасливим кінцем та надати герою нових якостей. Слід зауважити, що доцільно користуватися цим методом лише в тому випадку якщо ви знаєте чому саме виник стрес.

Конспект заняття: «Маленькі казкарі»

Мета: формувати вміння дітей складати казки конфліктного типу (позитивний герой – негативний герой – чарівний предмет); вчити вигадувати казку про стриману поведінку, хоробрість, вміння порівнювати з собою, робити самостійні висновки; розвивати пам'ять, мислення, фантазію, вміння розрізняти емоції; виховувати бажання висловлювати свою думку, вміння працювати в команді, любов до казки.

Матеріал: дидактична гра «Продовж казку», дидактична гра «Позитивні та негативні казкові герої», картинки до складання казки.

Попередня робота: складання казок за серією картинок.

Хід заняття

Психогімнастика

У садочку новий день

Всім ми кажем: «Добрий день.

Добрий день тобі, мені.

Усім людям на землі.

Бесіда за запитаннями

Діти ви любите казки?

А які казки вам подобаються найбільше?

Ви коли-небудь складали казки? А хочете спробувати

Ігровий момент. Прихід у гості хлопчика Тарасика, який приніс книгу з казками. Книга написана не до кінця і діткам потрібно її закінчити, вигдавши казку.

Діти ви любите казки?

А які казки вам подобаються найбільше?

Ви коли-небудь складали казки? А хочете спробувати?

Дидактична гра «Продовж казку» (за серією картинок закінчити казку).

Дидактична гра «Позитивні та негативні казкові емоції» (за ілюстрацією визначити риси персонажів).

Фізкультхвилинка

За казками ми пішли

Не одразу їх знайшли!

Ніжками ми тупали,

Кулачками стукали.

Пам'ятають казки нас,

Нахилились ми на «раз».

А на «два» ми піднялись

І за руки узялись.

Всі по колу ми пішли,

Наші казочки знайшли.

Складання казки методом «Чарівний трикутник» (ТРВЗ).

Алгоритм складання: обрання місця; вигадування позитивного, негативного героїв та магічний предмет; визначити метод взаємодії; придумати назву казки.

Завдання дітям: скласти казку про стриману поведінку, хоробрість, вміння порівнювати з собою, робити самостійні висновки.

Запитання вихователя для складання казки:

Про кого буде наша історія?

Який був наш герой?

Що він любить робити? Чим займався?

Але у героя був ворог. Хто?

Як він шкодив нашому герою?

Який магічний предмет допоміг герою?

Як це допомогло герою?

Як був покараний ворог?

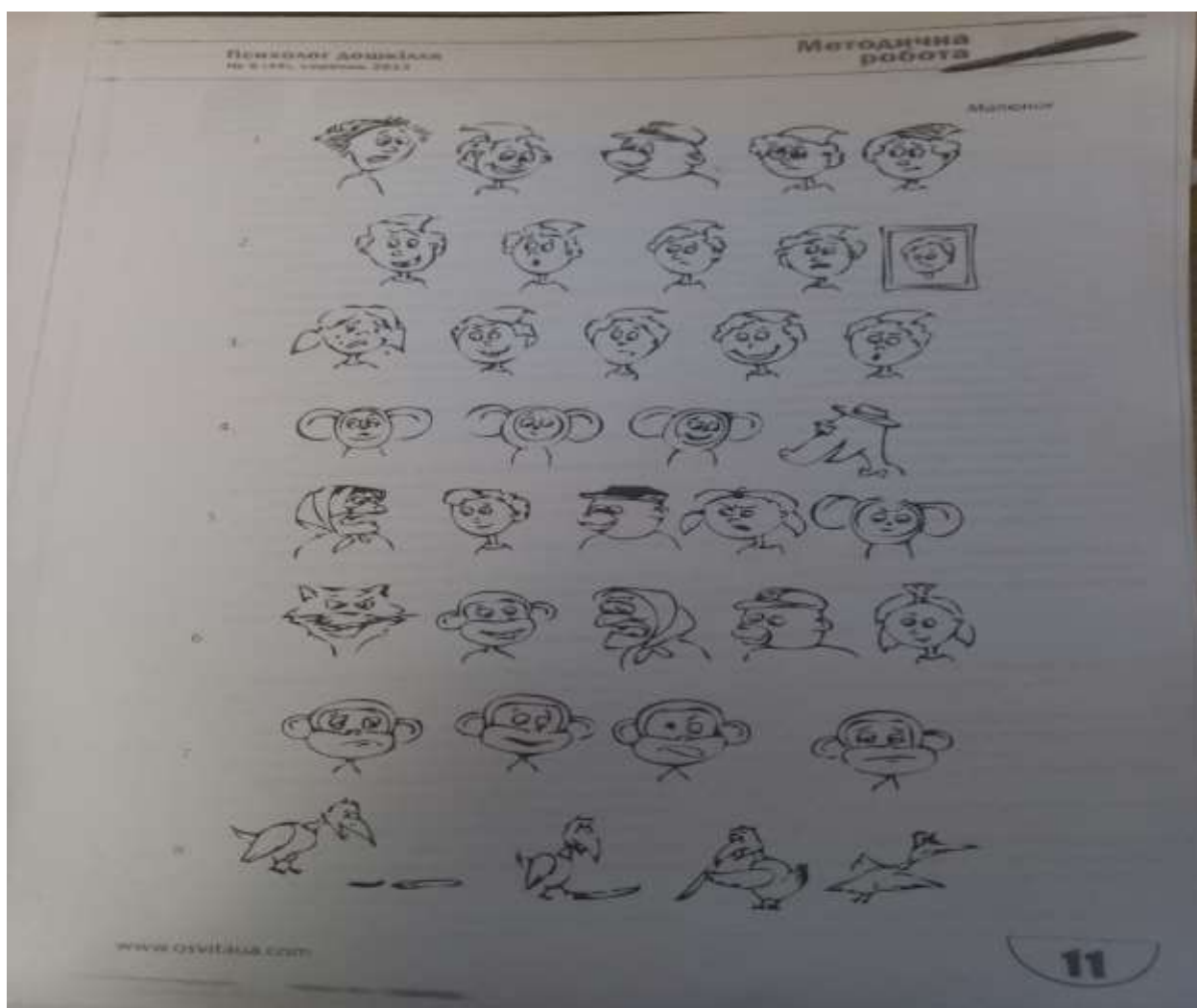
Придумайте назву казки.

Підсумок. Вам сподобалося складати казку? Яку емоцію у вас викликав негативний герой? Які якості потрібні герою для того, щоб здолати ворога? Якщо будеш розуміти емоції свої та інших людей чим це може допомогти?

Тест «Розпізнавання емоцій» (Т. Черднікова)

Мета: перевірка здібностей розпізнання різних видів емоцій.

Хід проведення: дитині пропонується розглянути 8 рядів картинок із зображенням різних персонажів, пов'язаною між собою певною емоційно значущою ситуацією (див. малюнок). Картинки супроводжуються запитаннями.

Методика «Вивчення соціальних емоцій» (Г. Урунтаева, Ю. Афонькина)

Мета: визначення мотиваційного компонента емоційного інтелекту шляхом вивчення соціальних емоцій

Хід проведення: спостерігають за дітьми у різних видах діяльності, проводять 2 серії індивідуальних бесід.

Перша серія. Питання:

- Чи можна сміятися, якщо твій друг впав. Чому?
- Як ти думаєш, можна кривдити тварин? Чому?
- Треба ділитися іграшками з іншими дітьми? Чому?
- Чи можна шуміти, коли інші відпочивають? Чому?
- Чи треба битися, якщо в тебе хтось взяв іграшку? Чому?
- Якщо ти зламав іграшку, а подумали на іншого, чи потрібно зізнатися? Чому?

Друга серія. Дітям потрібно закінчити ситуації:

Єва та Олександра складали іграшки. Єва швидко склала ляльки в коробку. Вихователь їй сказав: «Ти зробила свою частину роботи. Якщо хочеш, іди грайся або допоможи Олександрі». Єва відповіла...

Артем приніс у дитячий садочок нову іграшку – гелікоптер. Усім дітям хотілося погратися цією іграшкою. Раптом до Артема підійшов Олексій і відібрав іграшкового гелікоптера і почав гратися. Тоді Артем.... Що зробив Артем? Чому?

Марійка та Міланка грали в квача. Марійка втікала, а Міланка наздоганяла. Раптом Марійка впала. Тоді Міланка... Що зробила Мілана? Чому?

При обробці результатів серій особливу увагу звертають не лише на правильність відповіді дитини, а й на її мотивування. Ці спостереження ми зіставили, зробили висновки про сформованість емоцій і їх вплив на поведінку.

Додаток 3

Методика дослідження емоційного стану (Є. Дорофєєва)

Мета: оцінка емоційного стану дитини через зміну чутливості за трьома основними кольорами.

Хід проведення: дитині видають 3 картки різного кольору (червона, синя, зелена) і пропонують розкласти за бажанням. Повторити 3 рази.

Ознаки емоційного стану за станом зміни кольорової чутливості

№	Порядок розташування кольорів	Назва емоційного стану	Характеристика емоційного стану
1	Ч – С – З	Активні афекти. Стан збудження.	Діапазон змін від переживання до стану гніву.
2	Ч – З – С	Переживання стану збудження.	Емоції, пов'язані із задоволенням потреб. Домінування позитивних емоцій
3	З – Ч – С	Стан розслаблення.	Відсутність виражених переживань. Спокійний стан.
4	З – С – Ч	Стан напруженості.	Підвищення уваги при необхідності.
5	С – З – Ч	Стан емоційного гальмування.	Домінування негативних емоцій.
6	С – Ч – З	Стан ефективного гальмування.	Від стану розгубленості до страху.